

HOTARUL

Revistă literară și culturală

SUMAR:

Ed. I. Găvănescu	---	---	---	Revoluția lui Horea
M. Olinescu	---	---	---	Arpegii automnale
Ed. I. Găvănescu	---	---	---	Scrisori inedite
P. Barbu	---	---	---	Craiul de bronz (poezie)
S. Katz	---	---	---	Filosofia pragmatistă
P. Bogdan	---	---	---	Rurală
P. Țiucra Pribeagul	---	---	---	Etnografia Nădlacului
I. Racea	---	---	---	Surâs de primăvară
I. Filipaș	---	---	---	Ada-Kaleh
S. P.	---	---	---	Gând înapoi —
I. Racea	---	---	---	O prinsoare
Pan	---	---	---	Cronica rimată

Recenzii: CĂRȚI: *N. Iorga*: O viață de om așa cum a fost (m. p.) — *I. Mariș*: Un pedagog organizator: Giorgiu Popa (m. p.) — *P. Bellu*: Apărarea are cuvântul (i. pg.) — *Em. Gulian*: Duh de basme (a. n.) — *I. Focșeneanu*: În sus (a. m.)

REVISTE: Gândul vremii (i. pg.) — Familia. — Provincia literară. — Viață Basarabiei (a. n.)

Insemnări: Alex. Odobescu. Bogdan Duică (i. pg.) S'a încercat sugrumarea păcii. (a. n.) — Congresul uniunii orașelor din România (a. n.) — Stat Țărănesc (i. f.)

Note: Bustul lui Mihai Veliciu. Zece ani. Despre Gh. Bogdan-Duică. O muncă de calitate (tiberiu vuia).

HOTARUL apare sub îngrijirea unui comitet de redacție, format din următorii membri ai „Ateneului Popular Arădan“: Barbu Pompiliu, Ciuhandu Gh., Constantinescu Al., Găvănescu. Eduard, Lupaș Octavian, Olinescu Marcel, Negură Al., Păun Mihai, Isaia Tolan și Vuia Tiberiu.

HOTARUL apare lunar cu un singur număr dublu pentru lunile Iunie și August abonamentul fiind:

Pentru autorități, instituții și întreprinderi comerciale, financiare și industriale,

pe an --- --- --- --- --- 200 lei

pentru particulari --- --- --- --- 100 lei

* * *

HOTARUL va apare in 24 și 28 pagini.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PENTRU DOMNII AUTORI. Manuscrisele nepublicabile nu se păstrează și nu se înapoiază. Cele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii.

Domnii autori sunt rugați a trimite manuscrisele scrise la mașină, pe o singură pagină și perfect citibile.

Pentru tot ceiace privește **redacția**: manuscise, cărți, reviste, etc. a se adresa:
Al Negură, publicist, Arad.

Abonamentele și tot ceiace privește **administrația**, se vor adresa
Al. Constantinescu, profesor, Bul. General Dragalina, Arad.

NOTA ADMINISTRAȚIEI. Rugăm pe domnii abonați să ne trimită costul abonamentul pe adresa: Al. Constantinescu, Arad, Bulevardul General Dragalina, 16.

HIOTARUL

Răscoala lui Horea în jud. Arad

— Documente inedite —

La sfârșitul acestei luni Octomvrie se implinesc 150 de ani dela începutul marei răscoale a țaranilor români din Ardeal sub conducerea lui Horea. Ca o contribuție inedită, publicăm — deocamdată — două documente, relative la procesul a doi țărani din acest județ.

Unul dintre aceste acte pornește dela însuși împăratul Iosif II.

Documentele fac parte din arhiva județului Arad și mi-au fost semnalate de păr. dr. Gh. Ciuhandu, căruia îi exprim mulțumirile mele.

* * *

3026. Cancelaria de Curte din Viena către Comitatul Arad.

În numele Sacrei, Cezarei și Apostolico-regalei Maiestăți a Domnului Domn Preamilostiv se face cunoscut cu plăcere tuturor domnilor Prelați, Baroni, Magnați și Nobili ai comitatului Arad: că Bogdan Todor din Zarand și Todor Mihai din Cuied, locuitorii ai acestui comitat Arad au înfățișat această plângere la Locul Preainalt la recursul alăturat aici la mijloc, în original, spre retrimiteră, că ei nu au avut nicio parte la măcelurile devastatoare prin flăcări ale Nobililor din acest comitat; fiindcă totuși locuitorii comunelor Baia și Soroșeg aduși de frica plății daunelor se silesc să arunce asupra acestor suplicați vinovăția de incendiere, ba și a instigației, neținându-se seama de Inalta Poruncă regală care poruncește ca să se oprească dela orișice ulterioare cercetări ale complicilor și chiar astfel de a le institui, și lăcându-se o serioasă investigație împotriva acestora, la 2 ale lunii curente au fost condamnați, prin acțiune publică, la moarte.

Deoarece, însă, nu poate să fie indoială că ar fi fost luate dispozițiile necesare în acest comitat, de către domnul comite Fekete, supremul comite al acestui comitat, ca urmare a preainaltei porunci regale din ziua de 10 Ianuarie ale anului curgător, adresate către dînsul și arătând între celelalte acest lucru chiar, ca să se oprească dela orișice ulterioare cercetări ale complicilor și chiar astfel de a le mai institui; de aceea din preainalt ordin s'a incredințat acestui comitat, ca despre întreaga expunere a acestor recurenți și maicuseamă când a fost instituită cercetarea împotriva lor, să afle a supune Inaltei Sale Maiestăți o informație exactă, în restimpul a 14 zile socotit dela ziua primirii. Dat în cetatea arhiducală Viena Austriei, în ziua de patrușprezece a lunii Martie. În anul Domnului omieșaptesuteoptzeci și cinci.

Contele Carol Palffy.

La porunca binevoitoare a sacrei, cezarei și regelo apostolice Maiestăți. ¹⁾

Pe verso, adresa și următoarele însemnări:

3026. Din Viena, dela Cancelaria de Curte regală, ungară a Ardealului. ²⁾

În Numele Suprem al sacrei, cezarei și apostolico-regalei Maiestăți să se facă cunoscut și judecătorilor și asesorilor și tuturor Domnilor Prelați, Baroni, Magnați și Nobili ai comitatului Arad.

Din Buda.

¹⁾ Restul, deteriorat. ²⁾ În l. germană.

Arad. Din Of.

Citit și făcut cunoscut în congregația generală a Aradului, ținută la 5 Aprilie 785.
Primit la 24 Mart. 785.
Instantia Band.¹⁾
Original. In l. latină. Arhiva jud. Arad. 1787. fas. 3. No. 14. seria 2.

4078 Impăratul Iosif II. către comitatul Arad.

Iosif II, prin grația lui Dumnezeu, Impărat ales al Romanilor, veșnic August, Rege Apostolic ai Germaniei, Ungariei, Dalmației, Croației și Slavoniei. Arhiduce al Austriei.

Reverenzi, onorabili, slăviți și puternici, puternici iarăși, distinși și nobili, credincioși nouă iubiți. În privința procesului de crimă, instituit de către procurorul nostru magistratul contra și împotriva locuitorilor Mihai Toderan din Cuied și Teodor Bogdan din Zărând, ca servitori necredincioși și sperjuri, și terminat la 24 ale trecutei luni Martie, după informația voastră supusă aici și primită cu bună știință. Noi am îmblinzit cu îndurare pedeapsa pronunțată împotriva mai sus pușilor delievenți în acest chip, ca acești delievenți, porunciți acolo și pentru a suferi la stălpul de rușine lovituri de ergi, să fie loviți cu 50 de lovituri de bețe și astfel, pe urmă, să fie lăsați liberi.

Deaceea am hotărât că Vouă trebuie să vi se încredințeze retrimiteră procesului original, fiindcă trebuiați să procedați în acest chip la împlinirea rezoluții noastre mai sus atinse și să trimiteți îndărăt aici la instanța obișnuită a mai înainte numiților delievenți. Rămânem mai departe către Voi cu grația noastră binevoitoare, cesaro regală. Dat în arhiducala noastră cetate Viena Austriei, în ziua de pătrusprezece a lunii Aprilie. În anul Domnului omieșaptesuteoptzeci și cinci.

Icesef.

Conte Carol Palffy,

* * *

Pe verso, adresa și următoarele însemnări:

4078. Din Viena, dela Cancelaria de Curte regală Ungară a Ardealului.²⁾

Reverenzilor, Onorabililor, Slăviților și Puternicilor, Puternici deasemenea, Distinșilor și Nobililor noștri. Supremului și Vice-Comiților, judecătorilor, asesoriilor, și tuturor Domnilor Prelați, Baroni, Magnați, și Nobili ai comitatului Arad, Credincioși nouă iubiți.

Prin Buda.

Arad.

Din of.

S'a făcut cunoscut în congregația generală a Aradului, ținută la 6 Mai 785.

(Abia lizibil): Dictata Cottensibus Bandneronibus Occasionē Seditōnis Rusticanae Plebem excitantibus per Suam Matrem. Stam intimatur (?)³⁾

Original. In l. latină. Achiva jud. Arad, a 1786. fas. 4. No. 298. seria 46.

Publicate de **Ed. I. Găvănescu.**¹⁾ Restul deteriorat. ²⁾ l. germană. ³⁾ Deteriorat.**ARDEGII AUTUMNALE**

*S'a topit aur solar pe frunzele din parc
Și-au căzut galvanizate la pământ; —
— Coroane artificiale pe-al toamnei mormânt. —
Stau frunzele sub pomi ca oile în țarc;
Iar vântul le doinește din fluire de ramuri
Uscate și golite ca Iov de-a sale averi...
S'a desfrunzit căldura în pale adieri...
Tristeți se furișează ca razele prin geamuri.*

*Când soarele se'ncinge pe rug în asfințit,
Par' pomii sfinți cu nimb de aur,
Pândiți de Intuneric cu chip smolit de Maur,
Ca să-i închidă'n noapte ca'ntr'un schit.*

MARCEL OLINESCU.

Scrisori inedite

Material documentar pentru biografia lui M. Velici și a altora

În cadrul unei mișcătoare ceremonii s'a desvelit la Chișineu-Criș, monumentul ridicat lui Mihai Velici, unul dintre memorandiști și mare susținător al cauzei românești în conferențele naționale ale partidului național din Transilvania, ca și în congregațiile comitatului Arad.

Căci M. Velici a fost șeful necontestat al românilor din Crișana și dela Arad, iar autoritatea și popularitatea lui au asigurat Aradului acea întâietate, politică, pe care și-a menținut-o neîntrerupt până la Unire, aici, în coasta maghiarismului agresiv și intolerant.

Scrisorile ce le publicăm fac parte din arhiva familiei Velici. Ele aruncă o lumină nouă asupra evenimentelor la care a luat parte M. Velici și conturează în același timp caracterul lui de român întreg.

Originalele acestor acte sunt în posesia d-lui dr. Emil Velici, fiul marelui dispărut, care a binevoit să ni le pună la dispoziție.

I.

Foapte confident!

Chișineu, Iulie 894.

IUBITE FRATE! *)

Vei fi cetit, cumcă urgia regească a întărit sentința adusă în procesul Memorandului, prin urmare și eu acuși va trebui să încep osânda de doi ani, care mi s'a croit pentru iubirea ce o am cătră neamul meu românesc.

Voi intra cu fruntea ridicată în temniță și sper că mă voi reîntoarce sănătos, după ce voi fi satisfăcut sentinței.

Nu sunt de fel neliniștit... pentru că ni se impune datoria de a fi răbdători, și a ne ști împăca cu soarta, și pentru că sunt convins că frații și amicii mei în inimi și în gândiri sunt cu mine, nu voi fi părăsit...

Lucru ușor de înțeles că voi avea multe și mari pierderi materiale. Ei, dar cauzele mari fără sacrificii nu pot da înainte!

Amicii mei știu... că am trăit din rodul muncii mele, și tot din rodul muncii mele mi-am acoperit spețele avute umblând pe la consultări și conferințe naționale.

Până am fost liber mi-am putut provedea lipsele mele și ale familiei în mod cinstit, va fi însă greu după ce voi intra în temniță.

Greutatea aceasta se va putea altcum delătura atât în interesul clientelei mele, cât și în interesul meu.

Și timpul cât voi fi în temniță, voi îngriji, după puțință de cancelarie, mi se vor comunica prin personalul cancelariei cauzele, care le voi studia și voi da la oamenii mei din cas în cas îndrumările de lipsă, eră alegatele procesuale le voi lucra eu, cași până acum.

Eu de lege, pe timpul cât voi fi închis, voi preda cancelaria mea d-lui avocat Emanuel Mișiciu,

care va deschide cancelaria advocațională în Chișineu.

Cancelaria în faptă însă va fi a mea, ale mele vor fi și pierderile și câștigurile din cancelarie, având eu a onora cu o sumă anumită pe dl. Emanuel Mișiciu.

Ca puteri de lucru, voi mai avea -- în cauzele în cari nu vor fi ei personalmente interesați, pe dl. avocat Dr. Georgiu Popoviciu din Chișineu, Georgiu Feier din Boroșineu, și Dr. Nicolae Oncu din Arad, cari vor servi interesele clientelei mele cu sfatul, și cu munca în caz de lipsă.

Adevăratul conducător al cancelariei va fi Dl. Dr. Lazar Ghebeleş, adjutantul meu de acum, care este la mine de 2 ani, este un bun lucrăș, deștept și foarte onest, afară de acela diligent și punctual.

Din cele premerse se pot convinge amicii mei, că m'am îngrijit de salvarea intereselor clientelei mele, nevoind se o las pradă întâmplării.

Acum, Iubite Frate, atârnă dela voi, amicii mei, se ve interesați de mine și de cancelaria lui Emanuel Mișiciu și respective a mea.

Dacă cancelaria mea va avea de lucru, și pe timpul cât voi fi în temniță, eu și familia mea voi putea fi provăzuți cinstit cu cele de lipsă pentru traiu. În caz contrar va fi cum va vrea Dumnezeu.

Românul zice că fața nevăzută se uită! Sper că amicii mei cu ochii sufletului lor mă vor vedea și în temniță și că nu voi fi uitat!

Dacă credeți că merit ve rog se nu ne uitați și se sprijiniți cancelaria advocațională a Dlui Emanuel Mișiciu din Chișineu, care în faptă este a mea.

Salutări frățești
VELICI.

(Insemnare cu creionul: „...am trimis epistolele în 25/7. 1894 prin postă”).

II.

Subscriși au căzut de acord asupra următoarelor garanții ale progresului nostru național bisericesc din partea nou alesului Episcop:

1) A susținea autonomia bisericii gr. or. române față de înrăurirea externă a statului.

2) A aplica în curățenie și în mod cinstit constituționalismul bisericesc și al apăra contra ori căruia abuz.

3) A face din greminul diecezan un adevărat centru cultural prin angajarea oamenilor cinstiți, curați de mână, talentați și inspirați de iubirea de neam și bisericească; atât în oficiile administrative diecezane, cât și la catedrele seminarului diecezan și a le deschide acestora teren de activitate ca biserica să dea nașunii: carte, preoți și învățători apoi pentru apostolia Românismlui.

4) În cele politice Episcopul să observe față de guvern o atitudine autoritară și solidară cu nașunea, iar față de partidul național o binevoitoare atitudine, în special: persoanelor și organelor angajate la politica militantă națională să se dea curs liber și :

*) Către prietenii politici.

nimenea să nu fie persecutat din partea bisericii pentru atitudinea sa politică națională.

5) A susține o administrațiune și iudicatură cinstită în biserică astfel, ca prin dreptatea înfăptuită de forurile bisericesti să se întărească în credincios sentimentul religios și moral național, adecă ca poporul să știe că Lai sei există dreptate.

Pentru realizarea acestui ideal e indispensabilă selecțiunea persoanelor și a practicei servilismului și a corupțiunii materiale, cari servesc de canalul neorânduclilor și chiar destrăbălării în biserică.

6) Printr'o lichidare a averilor bisericesti a reduce la starea lor reală fondurile diecezane, astfel, ca dieceza să nu se bazeze pe o stare materială fictivă și eventual să-și poată lua regres împotriva acestora cari o au păgubit. De altă parte a introduce o chiverniseală reală pentru augmentarea fondurilor bisericesti, ca în acest chip în mod real să fie asigurate subsistența materială a bisericii.

7) A curma nepotismul în biserică și a restabili pe fii diezezei în drepturile lor de diecezani.

8) A restabiliza și a da satisfacțiune părintelui Vasilie Mangra pentru injurioasa sa suspendare dela catedră.

9) A restabili spiritul păcii și armoniei între credincioși, premergând Episcopului cu cuvântul și cu fapta evanghelică.

Arad, 27 Aprilie (9 Maiu) 1899.

Romul Ciorogariu
Vasilie Mangra.

Dr. Nic. Oncu
Mihai Velici.

Subscriși intruniți în 27 Aprilie (2 Maiu) 1899 în Arad la P. C. V. S. Iosif Goldiș ca candidat de episcop am prezentat și cetit cu graiu viu Preacuvioșiei sale Iosif Goldiș actul prezent redigiat în 2 exemplare egale, iar P. C. V. ascultând cuprinsul acestui act l-a primit și solemn s'a declarat întru toate identificat cu programa pastorală cuprinsă în acest act, făcând vot că va păstori în acest spirit dacă va fi ales de episcop

Arad, la 27 Aprilie (9 Maiu) 1899.

Romul Ciorogariu
Vasilie Mangra.

Dr. Nic. Oncu
Mihai Velici.

III.

Arad, 1/14 Aprilie 1906.

IUBITE AMICE,

Salutare și sărbători fericite ție și tuturor amicilor!

Încă cetind în gazetele din Budapesta despre candidarea lui Oncu, eram să-i scriu imediat, ca să deie trup ideei, și să păsească cu toată bărbăția în luptă. Astăzi primind scrisoarea lui, că în urma stăruințelor tale cuvântul trup s'a făcut cu candidatura, mai rămâne ca și alegerea să se întrupeze, ce speriez, că va fi și urma cu ajutorul Celui de Sus. Pentru mine este o nespūsă mângăiere și bucurie văzându-ve închegați și solidari. Mă supără însă mult, că în afară de comitatul Aradului nu văd aceeași acțiune serioasă și chibzuită. Aici în Bihor de pildă văd că a făcut

cine a făcut niște combinații unilaterale și puțin serioase, cari vor fi bune pentru a produce confuzie și neînțelegeri între oameni, adevărat socoteală fără birtaș. Poziția mea nu-mi permite, ca să iau steagul, dar amicii dela Arad știau că sunt aici și că cunosc mai bine decât ei referințele din Bihor. Cu plante exotice înzădar vor veni pe aici. Candidările nu se pot impune cu autoritatea, ci trebuiesc făcute cu înțelepciune, ca să se atingă scopul. Aici mai ales, unde e vorba de a brăzda un pământ înțelenit, persoanele trebuiau să fie alese și combinate în înțelegere cu centrele hotăritoare competente. Dacă cineva s'ar fi repezit până la Orade s'ar fi putut face o combinație acceptabilă și cu șanse de izbândă. Astfel însă cum s'a procedat în cauză, nu am nădejde să se facă o acțiune demnă de o cauză sfântă. Oncu este la Voi, comunică-i aceasta scrisoare împreună cu felicitările mele. Al vostru devotat prieten

V. Mangra.

IV.

DRAGĂ MIHAIU!

Mă iartă, că vin să tulbur pe un moment liniștea Ta, Tu trebuie să-ți aduci aminte, că în anul 1905, înaintea alegerilor parlamentare a venit Mangra la Arad și a fost atunci cu Tine și cu mine împreună la părintele. Episcop în odaia cea mică și acolo ni-a spus, că ce zicem noi la aceea, dacă el ar candida cu programul guvernamental la Beiuș? Atunci, adu-ți numai bine aminte că Tu cum ai sărit și i-ai spus, că cu învoirea Ta nu poate să facă lucrul acesta, la ce apoi dânsul (Mangra) a zis, că abzice dar de gândul acela.

Te rog în interesul adevărului, ca să-mi confirmi cele scrise aici, să-mi spui dacă ți mai aduci aminte, că oare cine a mai fost atunci de față la Episcopul?

Te sărut

V. Goldiș.

Publicate de: Ed. I. Găvănescu.

Craiul de bronz

Am adus Craiului de bronz, cununi —
Inchinând clipa noastră, veacului ochilor lui buni.

Moșul acesta frumos, privește departe, departe...
Dincolo de noi și de dealuri, dincolo de trup și de moarte.

Feciorul visător, înconjurat de flori și de sfeșnice
Are chip de isbăvitor, de ingher al dreptății veșnice.

Au pornit satele, în jurul idolului lor, să se strângă,
Unde este ultimul lăncier al lui Iancu, să plângă.

Ci numai închipuire-i, ceiace stropirăm cu aghiasmă,
Iancu-i demult, suflu de zefir și mireasmă...

Pompiliu Barbu

Filosofia pragmatistă

de prof. S. KATZ

I.

Metoda

La începutul secolului ce trăim două concepții filosofice noi au atras asupra lor atențiunea întregii lumi intelectuale; una expusă de Frederic Nietzsche, iar cealaltă venită de dincolo de ocean și legată în primul rând de numele profundului gânditor William James. Nu ne putem închipui un contract mai accentuat decât acela ce se poate observa între aceste două concepții. Cu o impetuozitate de nebănuit, care izbește la fiecare cuvânt al aforismelor sale — căci întreaga operă lui F. Nietzsche e un unic șir de aforisme scrise într'un stil cu adevărat fermecător-filosoful german atacă tot ce are spiritul omenesc a creat în domeniul culturai morale de la era creștină-încoace, și, pronunțând anatema sa împotriva acestei culturii și a fundamentului ei, Nietzsche construiește idealul nou al „supraomului” ca ultima țintă a tuturor străduințelor și realizărilor omenești. Nu intră în cadrul expunerii de față să arătăm pe larg rădăcinile acelei concepții. Fiind entusiasmata de epoca clasică antică și de tipul de om idealizat, pe care el crede că aceasta epocă l-a creat real, nu-i mirare dacă întreaga cultură europeană de după această epocă îi apare lui Nietzsche ca antitesă și negație, pentru care el găsește expresiunea foarte semnificativă, anume „Roma împotriva Athenei”.

Contrastul acestei concepții „nihiliste” — și aici ne folosim de o expresiune a autorului ei — e filosofia pragmatismului, întemeiată de profesorii americani Charles Peirce și John Dewey și expusă într-o formă desăvârșită în operele lui William James.

Pragmatismul e filosofia spiritului anglo-saxon. Premărgătorul său e empirismul englez, precum a fost dezvoltat de gânditorii John Locke, David Hume și John Stuart Mill. Pragmatismul e o afirmare absolută a lumii și a valorilor ei. El e un sistem care combină două principii absolut necesare pentru orice concepție temeinică. În rândul întâiu el procedează cu o deplină probitate științifică, în cece privește toate datele experienței, iar referitor la valoarea puterilor și a realizărilor omenești, el este însuflețit de o „încredere seculară”. Gândirea sa se avântă aici în cele mai depărtate regiuni ale reflexiunii asupra aspirațiilor omenești, fără însă a pierde privirea pentru cecece e „înaintea picioarelor și ochilor noștri”.

Pragmatismul e în rândul întâiu, după cum expune William James, o metodă ce dă posibilitatea de a rezolvi controverse filosofice, care dealtfel ar putea fi continuate fără sfârșit.

El pornește de la următorul raționament: De când mintea omenească s'a străduit să rezolve problemele asupra lumii și vieții noastre, am putut constata răspunsuri tocmai contrare, care se oglindesc, între altele, mai vizibil prin antitesele între materie și spirit, unu și multiplu, fatalitate și libertate. Se prea

poate că una sau alta din aceste rezoluții să nu fie exactă și astfel discuția va continua la infinit.

Trebuie, deci, găsit un criteriu, după care toate discuțiile să ajungă la un bun sfârșit. Și aceasta, după William James, nu va fi decât în cazul, „când se va putea arăta „ce consecințe practice are una sau altă teorie, alminterea orice controversă e deșartă”. Astfel pragmatismul se abține de abstracțiuni și discuții pur verbale. El se ferește deasemenea de tot cecece e dogmatic sau raționalism absolut. Pentru el orice teorie „devine un mijloc pentru cercetări, nu însă un răspuns la o enigmă oarecare și încetarea tuturor cercetărilor”. El nu recunoaște principii prime, categorii sau alte abstracțiuni, cari ar avea locul lor în dosul lucrurilor și fenomenelor. Indreptându-se către gândirea concretă și adecuată, orice noțiune și doctrină are pentru el valoare numai întrucât poate fi verificată prin experiență vie.

La două dintre multele probleme, cu care s'a ocupat gândirea filosofică a tuturor vremurilor, vom arăta cum procedează William James. Prima e antitesa între materie și spirit sau dumnezeire. După concepția materialistă mersul lumii se îndeplinește în urma puterilor și acțiunilor neschimbate ale unui principiu pe care aderenții acestei concepții îl numesc materie.

Spiritualismul sau theismul, însă, susține că orânduirea și direcțiunea mersului lumii e realizarea unui principiu contrar celui materialist. Dar în ambele cazuri se caută o explicare pe baza unui principiu abstract și necunoscut; deci o discuție deșartă și nefolositoare.

Problema, prin urmare, trebuie pusă în felul următor: „Ce înseamnă pentru noi și ce deosebire rezultă în prezent, dacă lumea e condusă de materie sau spirit?”. În rândul întâiu trebuie stabilit, după cum expune foarte judicios William James, că dacă e lumea e considerată ca o creațiune deja terminată în trecut, atunci pentru un gânditor pragmatist e indiferent, dacă această lume e considerată drept jocul orb al atomelor sau opera voită a unei dumnezeiri. Căci în ambele cazuri rezultatul e identic; o dumnezeire, chiar dacă există și după terminarea operei sale, are tot atât de puțină valoare ca și un principiu pur material, care și el nu mai acționează. Cât timp, deci, discuția rămâne pe acest teren, e deșartă. Lumea trebuie prin urmare concepută că având un viitor și neterminată în momentul prezent”.

Atunci alegerea între materialism și spiritualism are un interes eminent practic, și noi putem lua hotărâri cu folos pentru sufletul nostru. Dacă, din punct de vedere al viitorului, găsim că materia cu puterile ei neschimbate ne aduce mai aproape de perfecțiune și poate realiza „imperiul dreptății” la care râvnește fiecare om de bine, atunci putem ac-

cępta această teorie. Dar materialismul științific ne desfășoară înaintea ochilor „un naufragiu ireparabil și o tragedia finală” a tuturor lucrurilor, așa că nu poate fi acceptat. Doctrina teistă sau spiritualistă, pe dealtă parte, e lipsită de evidența noțiunilor matematice, dar cel puțin are „superioritatea practică de a ne garanta o ordine ideală al cărei imperiu permanent nu va putea compromite nimic, și această aspirație la o ordine morală care să fie eternă, e una din aspirațiunile cele mai înrădăcinate ale inimei noastre”.

A două problemă, tot atât de importantă pentru omenire ca și cea anterioară, e problema determinării și a liber arbitriului. După concepția obișnuită, arbitru liber e un fel de principiu cosmic, de sine stătător și independent, o aptitudine și putere reală creatoare, la care însă n'au parte alte ființe decât omul, ceea ce pare a „augmenta demnitatea sa”. Determinismul însă neagă acest principiu. După el acțiunile omenirii nu sunt altceva decât „o transpunere în viitor a ceea ce a primit de la trecutul universului”; prin urmare individul nu e creator de la sine însuși și nu se poate lăuda cu demnitatea sa susamintită.

Și în ceea ce privește problema responsabilității și a imputabilității, William James ne arată printr'un raționament minunat, că ambele concepții ajung la acelaș rezultat neacceptabil. Căci dacă faptele sunt determinate de momentele anterioare, cum se poate justifica lauda și dojană? Omul în acest caz nu-i „auto-

rul principal” cę numai „mijloc”. Dar nici după adevărentii arbitriului liber, nu există responsabilitate; căci „faptele libere” ale unui om înseamnă lipsa de coerență a acestor fapte între ele și cu eul anterior, cului și „nu sunt altceva decât grăunțe care cad una peste alta, fără nici o rânduială”. Deci eul anterior nu poate fi răspunzător. Discuția dusă pe această bază, deci, nu ajunge la nici un rezultat.

Intervine iarăși metoda pragmatistă cu punctul său de vedere practic. Pentru ea „arbitru liber” înseamnă „apariția anumitor, lucruri noi în lume dreptul de a ne aștepta ca în elementele sale cele mai profunde că și în fenomenele ce se produc pe suprafață, viitorul nu va rămânea tocmai identic cu trecutul. Deci dacă cunoașterea trecutului lumii ar determina pe mulți să devină pesimiști, doctrina arbitriului liber cel puțin le stă la îndemână pentru a concepe posibilitatea unei lumi mai bune, și această posibilitate e un disiderat al sufletului nostru. Determinismul, diș contra, ne învață că această idee de posibilitate e un produs al neștiinței omenesti, după el, lumea e cărmuită de necesitate. „Arbitru liber” aduce, deci, o teorie cosmologică generală, plină de promisiuni tot așa ca și ideea dumnezeirii sau al unui plan care se realizează în lume.

Astfel pragmatismul ca metodă nu se întoarce către căutarea principiilor prime, ci fixându-și asupra lucrurilor ce stau înaintea sa, el se apropie mai mult metodelor științifice și e condus de un interes mai viu pentru realitățile particulare.

RURALA

*Duminecă pela nămiezi... Și-i cald...
Un cer de indigo și fără fald,
În zare căptușit cu nori: grămezi
de vată, cuiburi de zburdalnici iezi,
ce licăresc departe lângă-un iaz
— o lacrimă din basme pe islaz. —*

*Zăduful poleește'n smalt cămpean
superb peisaj de porțelan,
ce s'ar coji în dangăt opulent.
pornit de-amiăzi din turn indiferent
și pleostit... doar crâznicul Ion
se va fi spânzurat cu gros odgon.*

*Și în al zilei galben chilimbar,
bunica — o sculptură'n lemn de-arțar —
a adormit, pilind un pui beteag
în poală; iar o cloșcă lângă prag,
păzește grămejoare de-aur viu
și'n geam visează un motan hazliu...*

*Abia târziu, un cuib de rândunici
începe să ascuță săbii mici,
iar pe furnatul fabricii lui Blum,
o barză'n cuibul înegrit de fum,
se perfecționează fără rost,
în „dactilo”, pe invizibil Yost. —*

P. BOGDAN.

MONOGRAFIA NÄDLACULUI

OBICIEŢURILE:

Naşterea şi botezul; nunta şi căsătoria; moartea şi înmormântarea; jocuri de copii

Naşterea şi botezul

De la gospodarul Tănase Cevaci)

La naşterea unui băiat. Intimpce băiatul este dus la biserică spre a fi botezat, mama — fie chiar în pat încă — lucrează: cu furca de fân, cu lopata, cu arşul (hârleţul); ca băiatul să fie lucrător, harnic la lucrul câmpului; — apoi tot ea: flueră, joacă şi cântă, ca băiatul să-i fie vesel, cântăreţ şi jucăuş.

În familiile cu stare bună, mama ceteşte şi scrie, pentru ca, copilul să aibă dragoste de carte.

Când pruncul bea pentru prima dată apă, i se dă apa într'un clopoţel, cu ton plăcut, pentru ca, copilul să aibă vocea plăcută.

La şase săptămâni se leagă la mână copilului o coardă de vioară, alături de un ban de argint şi un bob de ghioc luat de la vre-o țigancă ghicitoare; ca băiatul să nu se deoache şi să fie bine văzut de lume — cum e văzută coarda de vioară — şi să aibă trecere în viaţă, ca banul de argint. Mai târziu, coarda, banul şi bobul de ghioc, se pun toate într'un săculeţ (punguliţă) de pânză şi cu un baier se atârână de gâtul copilului; după ce mai întâi ghiocul a fost descântat. Agătarea de gât se face astfel, ca baierul să treacă pe sub subțiori, fapt care-l va feri în viaţă de deochiu.

La naşterea unei fetiţe. Până în momentul în care noua născută e dusă la biserică spre a fi botezată, mama: coase, spală, fierbe, mătură, cântă, joacă, brodează; pentru ca fata să fie pricepută şi harnică în toate lucrările casei.

Dacă părinții urmăresc ca fată să aibă dragoste de carte, tot mama va trebui să scrie şi să cetească, întimpce fetiţa e dusă la botez.

Pe când soseşte moaşa cu fetiţa dela botez, cei din casă pregătesc un coşuleţ cu boabe de porumb, din care-i aruncă în cale boabe, la găini, ca: așa să vină pe țitori la fată, cum aleargă găinele la grăunțe.

La şase săptămâni se leagă de mână fetiței aceiași coardă de vioară, alături de banul de argint şi bobul de ghioc.

Căsătoria şi nunta

(Dela Uroş Tiriteanu, învățător.)

Mai de mult, nunta dura două, trei zile, de multe ori ajungând chiar până la cinci

zile. Cele mai multe nunți se făceau cu trăsuri împodobite cu flori, iar caii erau împodobiti și ei cu scoarțe și panglici colorate.

Nuntași se invită prin „chemători”, îmbrăcați în cămăși bătrânești, și au la pălării cisme și la bătele din mâini, panglici colorate viu și flori. Bătura pe care sunt obligați s'o ducă cu ei, e luată într'o „palască” de lemn. La intrarea în casă chemătorii zic, sau strigă dela poartă: „Eși afară gazdă!” După ce gazda a ieșit, ei continuă: „Aflăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră!”

Sunteți invitat la

Nana lelița și Baciul Uroș (numele se spune după împrejurare)

La un pahar de beutură,

La un scaun de hodină,

La mai multă voie bună.

Un ceas, două,

Cât o vrea Dumnezeu!

apoi închină cu „palasca” și la plecare zic: „Lăsăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră!” Gazda răspunde: „Dumnezeu vă poartă în pace!” Dacă cel chemat primește invitarea, bea și el din palască, iar dacă nu bea, înseamnă că nu va veni la nunta.

În ziua cununiei. Înainte de-a pleca nuntași la biserică, se cântă „hora mireșii, împreună cu mireasa:

„Bate ceasu, bate anu

Mă duc, maică, mă cununu.

Bate ceasu, bate doi,

Mă duc, mică, de la voi.

Bate ceasu, bate trii

Mă duc, maică, la socrii.

Bate ceasu, bate patru,

Mă duc, maică, la bărbatu.

Bate ceasu, bate cinci,

Eu mă duc la alți părinți.

„Bate ceasu, bate șasă,

Acuș mărg într'altă casă”.

Cătarea continuă numărându-se tot cu un număr mai mult.

După sosirea dela cununie, se așează în pragul ușii o troacă cu apă, căreia i se zice „schelă”. Fiecare oaspe care intră, trebuie să treacă peste schelă și să arunce în apă

„galbeni”, sau cel puțin bani de argint, cari tot galbeni sunt socotiți.

„Guda”, un om glumet și „bun de gură” stă aproape de schelă, cu un ștergar sucit în formă de gârbaci și care e udă cu apă. Dacă cineva cutează să intre trecând peste schelă, fără să arunce „galbenul” în apă, „Guda”-l lovește peste spate cu ștergarul, din toate puterea.

Când nuntașii s'au așezat la masă, înainte de servirea mâncării, nașul spune cu voce tare: „Tatăl nostru”.

După masă, cam pela 4—5, nuntașii petrec mireasa la casa junelui. Aici mireasa este întimpinată de soacră-sa, care aruncă grâu peste oaspeți, iar miresii i se aduce un vițel, sau un purcel și un cuțit, ca să taie cu el dintr'odată o ureche a animalului.

Când mireasa intră'n casă, i se dă două lumânări aprinse, cu care face înconjurul mesii.

Pe masă se află două pâini, — ceiace înseamnă că tinerii să aibă trai bun și îmbelșugat. La ora 12 noaptea se strigă cinstile. Slujba asta e făcută de „vornic”, sau „tarisfat”, întimpce „Guda”-l tot îngână, dând anumitelor orații ale vornicului un înțeles glumet.

Urmează jocul mireseii, cel care vrea să joace cu mireasa, fiind obligat la plată.

Dimineața în zorii zilei, nuntașii se înapoiază la casa miresii. Aceștea se numesc acum „Corintei”. Ei trec și pe la casa nănașului, unde sunt bine primiți. Pe stradă, doi, trei glumeți, îmbrăcați în haine de bufon („mohânghețe”), iau niște tocure de perină, umplute cu pene de gâscă, din care tot aruncă peste capetele celorlalți „corintei” jucătorii. Jucătorii înpodobiți cu fulgi (confetti) joacă jocul numit „visai”. Acest joc, explicat în ansamblul lucrării, nu se mai joacă de multă vreme și abia de se mai află vre'un lăutar care să-l cunoască.

Așa se continuă nunta, două, trei, ba chiar cinci zile. În timpul din urmă multe din obiceiurile arătate mai sus, au dispărut.

Moartea și înmormântarea

(Dela Uroș Toroteanu, învățător.)

Priveghiul. Seara, la privegherea mortului, se adună mai mulți pretini de-ai mortului și joacă cărți, pe bani, sau pe nuci. După miezul nopții li se dau colaci și rachiu. Urmează apoi fel de fel de glume, cari au darul să gonească somnul. Cei mai glumeți se duc pe-afară, fac căciuli din scați și furișindu-se neobservați pe lângă cei cari poartă pârul mare, întimpce aceștea sunt atenți la glumele spuse, se trezesc pe cap cu astfel de căciuli, care sunt apăsate pe capetele lor de către toți cei din jur. La un moment dat scații se încălesc într'atâta în pârul mare, încât cei cari au căzut victime

acestui fel de glumă, sunt nevoiți să-și tundă pârul, scurt.

Alte obiceiuri. După ce mortul este scos în curte cu sicriul astupat, pentru a i se face prohodul, cel ce iese ultimul din casă, închide repede ușa, ca mortul să nu mai tragă după sine pe careva din casă.

După ce ai casei se înapoiază dela mormânt, se spală cu toții pe mâini, apoi se adună în jurul vetrii focului, la gura cuptorului. Aici iau „alitaul” (astupătorul) dela gura cuptorului și privesc cu toții în întunericul din cuptor, ca să nu le fie urît (frică).

În seara înmormântării, se așează în camera în care a stat morul pe masă: un colac, un pahar plin cu apă, altul cu vin și altul cu rachiu. În ceilaltă zi de dimineață intră cu toții să constate din care lipsește. Din acela, din care li s'a părut că a lipsit, se va da în ziua aceea de pomană la mormânt, ca semn că acesta i-a fost pe plac mortului.

Piaptănel cu care va fi pieptănat mortul, se așează în sicriu. De asemenea și bri-ciul cu care a fost bărbierit.

Brăcinarul din ismenele mortului se scoate și se ține într'un loc ascuns.

Diverse alte obiceiuri, împreunate cu cultul creștin ortodox, se găsesc în capitolul „viața religioasă și moravurile”.

Jocuri de copii

(Culese de Uroș Toroteanu, învățător.)

Copiii se joacă „de-a poarca” (joc asemănător „golfului”), de-a popicu, roata, delia, dandula, coțcatu, cu penițe de scris, de-a bumbii, căpruța, măistoriță, de-a tupu (v'ați asunselea).

În timpul din urmă mai toate aceste jocuri au dispărut.

De-a tupu

Mai mulți copii pun degetul arătător pe genunchel unuia dintre copii și zic:

„Umilia Judilia,
Judecata Precupata,
Repciuni, Crepciuni,
Siminic aleargă 'n câmp!”

sau:

„Unu 'n mine, doi în tine,
Sarcina, Barcina,
Loboda Pecica-n cioc,
Sări în foc!
Măncă coada lui pățoc!”

sau:

„Unu-mai, dunu-mai,
Trei-de-ar, Vi-de-ar,
Sărăruia cule-tai
Polămida Polomai,
Tulconi,
Jupuneț călăreț
Bucti,
Tupița!”

Acela care rămâne pe urmă cu degetul, este vătaful, tupul, baba oarbă, după felul jocului.

Alte jocuri

Copii ținându-se de mână în cerc, unul la mijloc cântă:

„Schenii, Schenii
Logre nicen
Nicen dovre.
Schenii, Schenii
Totcolenii
Mindenii
Șapte ungurenii
Lepical!”

Se face o groapă în pământ. Toți aruncă banii, ori bumbii spre groapă. Cel al cărui ban sau bumb este mai aproape de groapă, aruncă cu degetul cel gros banul, sau bumbul spre groapă zicând:

„Stric, Strac, Stroc
Stromber!”

Banii, sau bumbii căzuți în groapă sunt câștigat de cel care i-a putut introduce.

Când se alege cel care urmează să alerge după ceilalți, alegerea se face astfel: se așează copii pe un singur rând, apoi unul spune versurile de mai jos, punând degetul pe pieptul fiecărui copil, cu începutul pronunțării fiecărui cuvânt:

„Enții menții
Sopolenții
Trivai, șopotai
Ere bere
Buzighere
Gri!”

Acela pe care ultimul cuvânt, trebuie să

prindă pe unul dintre copii, cari o iau la fugă.

Aceiaș joc, cu alte versuri:

Se numără mai întâi până la zece, după care se continuă:

„S-on berbece,
Ș-on șap,
S-o lăduncă (luntriță)
Să se ducă
P-on fir de mătășă
Pân la el acasă!”

Jocul „Cucuvama”. Copii adună „imală” (noroiu) din drum, sau depe marginea bălților. O frământă bine, apoi fac o grămadă pe mărimea mâinilor, pe care o rotunzesc. Acestui mic glob i se face o gaură implântând pumnul în el, făcându-l să ia forma unei cești fără toartă. Câțiva copii țin „Cucuvamele” acestea în mâini, apoi zis cu toții în cor:

„Cucuvamă vamă,
Pi!... poc!
Cât un căldăroc!”

Când termină ultimul cuvânt, toți trântesc, ca la o singură comandă „cucuvama” din mâini, cu gura 'n jos, și care din cauza presiunii aerului, crapă lățindu-se plăcintă pe pământ. Copii însoțesc troznitura făcută de „cucuvamă”, prin fluerături haiducești, în degete.

Cântarea melcului:

„Melci, melci,
Codobelci;
Ieși afară
Și te 'nsoară
După fata lu Nicoară!”

Petre Tiucra Pribeagul

GÂND ÎNAPOI..

Anii vin, anii vin
Tot cei vechi, tot cei vechi
tot mereu, tot mereu,
in culori de curcubeu
cu miros de busuioc
și cu inimile-n joc.
Anii vin, anii vin.

Anii trec, anii trec
tot cei noi, tot cei noi,
însă gândurile mele
rămân șiruri de mărgele,
înșirate, nu știu cum
rătăcite, nu știu cum,
Anii trec, anii trec.

Numai dragostea-mi rămâne
tot ce-a fost, tot ce-a fost,
— ca o vrere fără rost —
Numai dragostea-mi rămâne
tot ce-a fost, tot cea fost.

SURÂS DE PRIMĂVARĂ

Sunt în spital. Precis n'aș putea spune de când stau aici; în spital nu se numără zilele, căci timpul nu înseamnă nimic când poți nutri încă speranța tămăduirii. Nu știu de cât timp sunt aici, dar am impresia că sunt de foarte mult timp.

Când am venit știu că era toamnă. Poate că aș fi uitat și acest amănunt dacă în ultima zi, fără să bănuiesc măcar că trebuie să mă despart de viață așa cum o cunoașteam, întâmplarea nu m'ar fi făcut să trec printr'un parc, un soi de grădină cu nu știu ce nume. La intrare m'a întâmpinat un spectacol nou, strein trotoarelor: frunzișul ruginiu și mort care foșnea surd sub picioarele mele. Copacii rari legănau în vânt restul de frunze, altele cădeau încet, fluturând în vânt, ezitând par'că să schimbe atât de ușor albastrul înălțimei cu maidannul. O ceată de copii, cu săbii și coifuri de carton schițau o luptă, alții făceau gospodărie în țărână. Pe bănci, cum stau cucoanele bătrâne la baluri când vin să „gardeze” pe tinerele candidate la măritis, guvernantele, blonde și urite ca toate guvernantele din lume, iar deoparte, în fund, un moșnegel uscățiv și nebărbierit, ținea alături o ladă cu papagal, care trăda pe flașnetarul. Când mă văzu, o luă pe genunchi și începu să învârtască de manivelă. Un vals trist și fals, dar totuși extrem de impresionant, arunca o notă în plus de melancolie peste parc. Am plecat petrecut de ochii stinși și turburi ai moșneagului.

A doua zi am ajuns aici. N'am mai văzut de atunci nici frunziș, verde, uscat sau altfel, nici flașnetari; n'am mai văzut nici cunoscuți, nici prieteni, nici nume fericită. Limuzinele nu ajung până aci; ele se mulțumesc să ne trimită pe fereastră stridența claxonului și hurelul motorului. Aici nu sunt decât oameni egali, mai uniformizați decât la cimitir și mult mai necăjiți decât acolo.

De când sunt aici totul e alb, halate albe, paturi albe, dulapuri albe, ferestre albe și surori albe. Un singur lucru e negru, dar atât de negru, încât întunecă întreg albul imaculat: suferința. Cine nu cunoaște sălile de așteptare și saloanele spitalelor nu știe ce este suferința.

Stau crucificat în pat. Nu știu pe ce parte să mă întorc, căci toate mă dor ca și când ar fi putrede. Nu știu ce să fac ca să treacă timpul mai repede. Aș citi, dar n'am ce: aș scrie, dar n'am nici idei, nici hârtie; aș vorbi cu cineva, dar nu găsesc pe nimeni cu care să mă pot înțelege și e greu să-ți deschizi inima în fața oricui, ca pe un muzeu sau o bijuterie.

Astăzi s'a petrecut un eveniment mare în salonul nostru. Nu știu dacă toți tovarășii mei sunt de acord asupra dimensiunilor, dar pentru mine unul a fost mare: ne-a surâs primăvara. Până acum ne-am desfătat în alb: albul salonului și albul iernii. Cu toate că se pretinde că albul simbolizează candoarea și bucuria, durerea noastră ia proporții, aruncăm ochii pe fereastră și vedem linioliul alb, mohorit ca un „pohod na Sibir” și norii de cioare și de corbi, cari parcă ademenești de mirosul de stârv pe care-l adulmecau, dădeau târcoale spitalului.

Astăzi de dimineață stăteam ca de obicei în pat

și mă gândeam. La ce? Nici eu n'aș putea spune. Cum stăteam așa, mă trezesc cu ceva luminos și cald peste față și peste piept. La început nu i-am dat importanță, dar când am văzut că salonul s'a luminat, ca niciodată, iar căldura a devenit mai intensă, m'am ridicat și am privit pe fereastră. În dreptunghiul bombat de cer albastru care schița perspectiva ferestrei, am văzut un glob incandescent căruia muritorii îi zic soare, iar din acest disc, o dâră de lumină firavă, aducea ca un fir telefonic, un semnal de încurajare până la noi. „Primăvara”, mi-am zis și am devenit deodată melancolic... „Primăvara a venit, dar pentru cine; nu știu”. Pentru mine? Pentru alții? Nu știu.

În acest timp un stol de vrăbii gureșe se sbeugiau în castanul sălbatec din dreptul ferestrei: și mă făceau să mă gândesc la aceleași vrăbii sau altele care îmi supărau copilăria, departe într'un sătuc, certându-se cași acum, în vișinul din fața casei și la pițigoii pe cari îi prindeam iarna cu dovleci; la primăverile înșorite când stăteam cu bunicul pe o bancă din fața casei, la soare, minunându-mă de puterea soarelui și de muștele care roiau de sub streșini; la primăverile când veniam dela școală — depărtare de câțiva kilometri — și ne desculțam pe drum, ca să ne simțim ușurați, ducând cu frenezie opincile la spinare și săltând de bucurie; la primăverile, poate aceleași, când mă urcam cu cartea pe „șatra de coceni” ca să fiu mai aproape de soare, sau când ajutam pe bunicul să facă gardurile; la alte primăveri când, smuls din satul de obârșie, trăgeam chiulul dela școală, speram, iubeam, sau luptam cu greul vieții. S'au perindat multe primăveri în viața mea, dar în fiecare m'am simțit impresionat, mai mult poate decât la precedentă. De ce? N'aș putea spune.

Mi-au venit apoi rând pe rând în minte frânturi de viață trăită, dar firește denaturate și dislocate. Am rechemat pe cât îmi era cu putință în amintire, într'un tumult de asocieri bizare, însăși viața mea. Ca un comandant părăsit de trupe și singur cu harta, am căutat să reconstituesc lupta și să-mi fac bilanțul.

Viața mea a fost un șireag de iluzii năruite, de desamăgiri și dărâmări de idoli, de aspirații înfrânte; am ingenunchiat și am fost văzut; m'am închinat la toți sfinții, ai viciului ca și ai virtuții, iar mușenia lor a fost aceeași; am suferit ca să mă avânt din nou, cu mai multă înverșunare, să smulg prada, să prind în brațe visul și să fug cu el în întunecimi, eu singur cu el, să-i făuresc o cușcă, să-l încarcerez și să-l încățusez. Avântul mi-a fost trudnic, dar zadarnic, amăgirile și credințele născute moarte, iar visele simple năuciri.

Am umblat, am nădărdit, am crezut. Unele aspirații poate nu s'au împlinit, la ce aș fi nedrept. Printre norii grei, de furtună, poate mi-a licărit unori și geană de lumină. Dar astăzi mă văd același de odinioară. Dela vrăbiile cari se certau pentru o firimitură când eram de câțiva anișori, am ajuns tot la vrăbii, poate că și ele sunt aceleași, dar cu o oarecare deplasare în timp și în spațiu și o mică schimbare de

decor. Eu însă nu mai sunt același; eu mi-am pierdut încrederea, iluziile și sănătatea.

Primăvara e pe drum, mâine voi vedea în locul vrăbiilor rândunele, pe bucata de cer dela orizont se vor profila săgeți de cocoare, mugurii tineri vor înfrunzi și înflori, dar totul în afară de zidurile acestei fortărețe a plângerilor, căci în loc de balsam de toare de primăvară, noi avem carbol și iodoform, halate și uși albe, mese de operație și... ciocli.

Cum aș vrea să fiu sănătos, să trăiesc! Să fiu odată iarăși copil, să mă reped la vrăbiile gureșe, să le

prind și să le sărut fiecare fulg scaldat în aer și în soare, să alerg cu mieii din pœeni să ascult plânsul lor după maica pierdută printre alte maici, să mă întorc în satul din care am pornit, să-mi regăsesc căsuța și dacă mai există, s'o fac mică s'o îndes cu genunchii într'o tabacheră și s'o iau cu mine ca să-mi lumineze către cele patru vânturi calea pierzării. Acum aș ști să trăiesc, dar ce folos...

...Azi dimineață mi-a intrat pe fereastră o trambă firavă de lumină caldă, răvaș dela primăvară.

I. V. Racea.

Insemnări de călătorie

ADA-KALEH

Timpul pare să fie aproape de amiază.

Soarele cu toată înălțimea considerabilă ce ne desparte, atârnat așa cum e deasupra capului, își revarsă peste tot dogoarea din abundență. Până și barca ce ne transportă spre insula-enigmă, își are pereții interiori fierbinți, stăpânul learcă de sudoare. Unii dintre ai noștri cari vor să se răcorească, aproape de apă cum sunt, încearcă deadreptul „Dunărea cu degetul”.

Urmăm cursul apei astfel numai dela Orșova și câțiva mai slabi de inger, n'au încetat încă văicărelile. Se vede că indivizii, după ce ajung în larg, știu să-și prețuiască într'adevăr altfel viața, sănătatea, ce și-o neglijează permanent pe uscat.

Vaetele au atins culmea, când barca ajunsă la discreția valurilor unui vapor, se balansa din plin. Zadarnic erau cuvintele liniștitoare ale barcagiului ce încerca să risipească îngrijorările; acestea n'au dispărut de cât odată cu ultimele cercuri de val, când tot el avusese de grijă să mai adauge că, acolo, Dunărea e afundă numai de vre-o treizeci metri.

Intre timp privirile iscoditoare încercau să descopere insula Ada-Kaleh. S'a vorbit doar așa mult despre ea pe drum, au văzut-o fotografată în atâtea poziții atrăgătoare! iar acum în direcția indicată nu se zărește de cât un turn, nu prea înalt și roșcat, ce nu trădează nimic. Mai mult, deșururile ce-l înconjoară — impenetrabile ochiului de aici — inspiră teamă. De jur împrejur măracini, — pare mai mult o temniță prejur apă, în fața un turn desigur pustiu pentru cei izolați.

Cu presupuneri, sugestii și gânduri răslate, barca alunecă spre portul insulei, aproape de mal. Un pescar prin câteva semne desperate, face cunoscut barcagiului că are întinsă o plasă tocmai în direcția ce-am apucat-o. Mai încolo o cutie goală de conserve, pe apă, pare capul unui înecat. Sus

pe mal santinela cu pușca de umăr, își repetă drumul în fața gheretei. Vizitatorii sosiți, încă n'au coborât cu toții din barcă și deja, dintr'un șanț răsare primul cerșitor. Scund și bleg, are fesul așezat așa într'o doară, face semne cabalistice și întoarce ochii pe dos. Pare tare amărit și neputincios până apucă toți gologanii întinși, apoi o șterge fără urme, probabil de teamă că-i vor cere înapoi.

Drumul ne duce printr'o ulicioară și strada principală, ce pare un fel de punte de-a latul peste Dunăre. Aceleaze case mici și neîngrijite stau de veghe pe o parte și alta a uliții. În mijloc praf cu nemiluita. Mai mult ca într'un sat departe de apă. Cred că aici nu se mătură strada niciodată: ziua fiindcă-i plină cu marfă și vizitatori, iar noaptea dincauza întunericului. Incolo totul e comercializat și secondat de bacșiș. De cum îndrepti pasul spre Geamie, și-ți întretae drumul câțiva indivizi ce se oferă pentru conducere. Bineînțeles îți cer și bani, chiar dacă nu-ți fac nici un serviciu. Cere banul cași cum ar cere să-și aprindă țigara. Li clipeșc ochii până apucă banul cu ambele mâini.

Podoaba insulei e desigur covorul crat dintr'o singură bucată și cu o suprafață de vre-o 125 m. p. Altfel insula Ada-Kaleh, pare o cutie faimoasă, ruginită în decursul vremii și exploatată de toți câți pot. Băstinașii cerșesc și acolo, cași moții în munții aurului, iar străinii cu fesul în cap, fac pe turcii până ce le ia comerțul din mâini.

Un obicei istoric se păstrează totuși cu sfintenție și desigur nu lipsit de tâlc comercial: cine vrea să vadă indivizii purtând fes, nu trebuie să meargă în Turcia, patria lui de obârșie, ci în România, la Ada-Kaleh.

I. Fillpaș

O PRINSOARE

În anul acela fusese o toamnă timpurie. Toamnă. Neguri călătoare pluteau peste miriști, ploile mărunte, interminabile și monotone desfundaseră drumurile și umfiaseră apele, iar satul Haiduci, niciodată prea vesel, părea mort. Niciun om, nicio urmă de vietate nimic. Localnicii adunaseră bruma lor de avut risipit pe coaste, închiriaseră vitele și se ascuseseră în casă. În pustietatea ce se lăsase, singure apele se auzeau vrund când se rostogoleau la vale, iar copacii despuiți și inegriți, păreau niște spectri încolăciți. Din case doar fumul ce se ridica dibuind pe hogeacuri da semne de viață.

Cârciuma lui Iordache însă, îndrăgită odată cu ploile, era plină de viață și de veselie. Anul fusese păcătos, bucate nu se făcuseră, iar sătenii gârbovi și abătuți veneau poptindu-se în ciomag printre bălțile drumului, cu glugi de sac în cap, la cârciumă, unde e vin gustos și viață ferice și... avea cârciumarul o nevastă cu trupul de piatră și ochii de șarpe, pentru care ești în stare să te bagi slugă.

Astăzi mai mult ca de obicei, cârciuma e plină. Și-au vândut oamenii vitele la bălciul de zilele trecute, căci nutreț să le țină nu au și ca să mai omoare pârdașnicul de urât au venit la cârciumă. Schimbă omul o vorbă, trage o dușcă și aruncă o **chioardă** crâșmăritei și mai găsește cui să-și deschidă inima ca să-și verse focul.

Se înoptase de mult și nevasta lui Vasile Ciungu trăgea de el să meargă acasă.
— Du-te femeie și vezi-ți de treabă că vin și eu acasă.

— Nu mă duc singură că mi-e urât.

— Mă, mă, zise Vasile scuipând pe podele printre mâinile rezemate în ciomag, dar ce ți-e și cu umerile ăstea. Mai rău ca un copil. Nu se duce acasă pentrucă îi este urât. Da eu în război, când am fost trimis în avant-post, de-mi cântau schizele pe la urechi și-mi dau târcoale haitele de lupi înfometate, ce m'aș fi făcut dacă eram ca tine?

— Bine că-mi aduseși aminte, zise Nicolae Bonturu. Să-ți spun și eu o pățanie. Eram în retragere în 916. Rupți de foame și de oboseală, pe o noapte vorbă am fost puși pe fugă. N'am mai știut de nimic și am rezemat-o încotro o da Domnul. Eram eu cu un fruntaș, unul din Pitești, nu știu cum îi zice. Mergem noi mergem, până când simțim că ni se moaie picioarele. Case nicăiri, iar de sus cădea cu nemiluita ploaie amestecată cu zăpadă. În cele din urmă am dat de un cimitir și în cimitir o biserică. Zic tovarășului meu: „măi frate, hai să

ne odihnim ciolanele în tinda bisericii, că nu mai pot". M'am uitat la el săracul, că nu mai putea nici el, dar mi-a spus că-i e urât. Eu am rămas, am intrat și am tras un somn bun; când am crezut că m'am mai întremat, am plecat și eu. Când compania a fost refăcută, el n'a mai venit; murise pe râpele munților.

Nevasta lui Vasile Ciungu, văzând că soțul ei s'a apucat iarăș de vorbă, s'a așezat și ea pe un scaun și asculta.

Vasile stă, se gândește o clipă și apoi tresare, ca și când ar fi descoperit un lucru mare:

— Măi Nicolae, dacă tu spui așa, eu îți dau ție o mie de lei, știi că am vândut vacuța, dacă te duci să-mi aduci acum crucea dela mormântul Tatii. Primești?

— Cum să nu. Bate palma și stai aci.

— Ce faci bărbate, nu-ți e milă de bănișori, că rămâneam muritori de foame, sare soția.

Toată lumea s'a adunat împrejurul lor să vadă ce s'a întâmplat și în timp ce el explica, Nicolae Bonturu, zâmbind triumfător, eși spunând:

— Mă duc să aduc crucea lu' tată-său. Crede că eu sunt de ăia de mă tem de umbre.

Când eși din cârciumă, cu capul văjăind de băutură, Nicolae începu să-și revină și călcând într'o băltoacă tresări brusc și simți un cărcel la inimă. După câțiva pași făcuți în beznă și în ploaie, se opri o clipă nedumerit și se întrebă:

— Unde mă duc eu?

Dar aducându-și aminte că a făcut prinsoare să ia o cruce din cimitir:

— Ce caut eu la cimitir? Să iau crucea lui Costache Ciungu?

Șovăi o clipă. O mână nevăzută îl trăfea de pulpana hainei înapoi, dar mîia de lei și rușinea pe care n'o va putea șterge niciodată îl împuseră înainte. Pășea rar și cadențat ca un general pensionar, cu capul vid ca o oală întoarsă cu gura în jos. Apele hăuleau pe coaste și ploaia cădea mereu.

Ajuns în răscruciul unde se întâlnea drumul muntelui cu al satului, așezat dealungul văii, Nicolae se opri. Hainele ude exalau un miros de câine, iar în gură simțea gust de cerneală. „Să mă duc... să nu mă duc"... „Să mă duc” îl ademenea mai mult, dar în minte îi reveni subit poporul strâns în cârciumă care îl aștepta cu înfrigurare și printre ei nevasta cârciumarului care îl petrecuse cu ochii, ochii ei de pluș în care se citea admirație și compătimire, până dispăruse după ușa închisă în urma lui.

— Și la urma urmei cine să mă mănânce? își zise el îmbărbătându-se de singur, deși respirația îi devenise anevoioasă.

— Orice s'ar întâmpla, nu pot decât să mă duc.

Zicând acestea, apucă pe drumul ce ducea spre munte și spre cimitir. Porni încet, ca la o înmormântare, legănând mâinile, grele ca două crengi, doborâte de furtună, pe lângă coapsele care tremurau imperceptibil.

Când ajunse la pârâul din fața cimitirului, lângă apele care clocoteau și peste care podețul de scânduri abia mai rezista furiei, își zise:

— Ce-ar fi să dau drumul podului de apă la vale și să spun că n'am putut trece?

Trecu podul, împletecidu-se peste parapetul șubred și se găsi la poarta cimitirului. În mijloc, ca o fantomă, biserica părăginită, cu acoperișul țuguiaț ca o căciulă țurcănească. În piept simți o lighioană mică sbătându-se ca o pasăre captivă care vrea să-și recapete libertatea, iar împrejurul gâtului un laț care-l sufoca. Poarta fusese doborâtă de vânturi și de vreme și nimeni n'o mai ridicase. Cei doi butuci laterali schițau în noapte un arc de triumf. Ca împinsă de un resort, mâna dreaptă își alătură cele trei degete pentru închinăciune, apoi rezortul o duse pe frunte: „În numele Tatălui”... apoi pe pânțele... „Și al Fiului”, pe umărul drept... „Și al Sfântului Duh și apoi pe umărul stâng... „Amin”.

Intră. Din noapte părea că se desprind bucăți de întunec, iau forme de monștri și se apropie de el. El se închina din nou.

Călcând o creangă putredă căzută, i se păru că a călcat o tidvă, iar pârâitul i se păru horcăit de muribund. Apropiindu-se

de biserică, i se păru că din altar cineva ține o armă la ochi și vrea să tragă.

Cu inima strânsă, se apropie de locul unde știa că e mormântul lui Costache. Un copac căzut deasupra, îi păru un cadavru mâncat de câini. Se apropie tremurând. O cucuvea fâlfâind din aripi veni și se așeză pe turla bisericii. Simți un fior ca un fulger străbătându-i șira spinării, iar căciula parcă voia să-i sară din cap.

Rezemându-se să nu cadă, puse mâna pe crucea de lemn, dar când o atinse, un pârâit cavernos eșea din străfundurile pământului. Văzu celelalte cruci alergând besmetice, iar undeva în apropiere răsuna lugubru: cucumau-mau, cucumau mau... O oștire de spectri și de schelete înarmate cu ciomege, cu coase și cu cruci, năvăliră asupra lui.

— Ce vrei tu ticălosule, ce cauți aici să ne turburi liniștea? Răcneau spectrii rânjindu-și colții incandescenti. Și loviturile începură. Ciomege, sape, coase, cruci, cădeau cu nemiluita, în timp ce spectrii hohoteau și rânjeau.

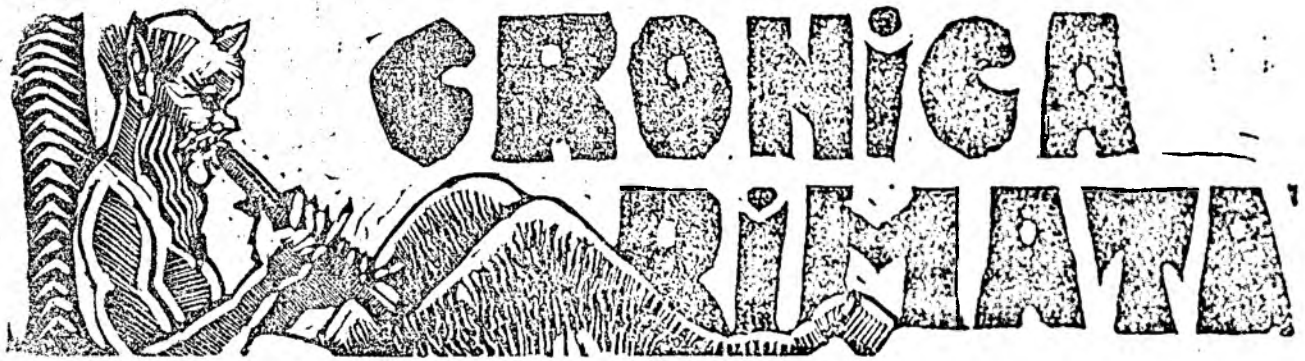
* * *

Până la ziuă nu s'a mișcat nimeni din cârciumă, dar victoriosul nu mai venea. Încordați și istoviți de atâta așteptare, oamenii au devenit nerăbdători. Doi înși au plecat la cimitir să vadă ce s'a întâmplat.

În cimitirul dela poalele muntelui, în fund, unde știau că e mormântul lui Costache, tatăl lui Vasile Ciungu, fu găsit mort Nicolae Bonturu, prăvălit peste crucea șubredă de lemn, cu mâinile înțepenite peste brațele crucii, cu spinarea curbată în sus și cu fața chinuită.

I. V. Racea.

In toamna asta galbenă de soare,
 In care nici un fizic nu mai moare,
 Mă decisese grav, să nu mai scriu!...
 Vroiam, cu-alte cuvinte, ca să fiu
 Un răzvrătit ca Lupaș, sau Tolan.
 Dar m'am gândit, dac-o lipsi și PAN,
 Vor crede cetitorii alle alea...
 C'asa-i rumânu, ce mai calea-valea!...
 De-i spui c'a ars din casa X un ciot
 El jură c'ar și ars orașul tot!...
 Eu aș fi vrut, măcar de astă dată,
 Să nu fi dat și cronică rimală,
 Dar când văzui pe Mărculescu'n „escu”
 Și'n „escu” am văzut pe Al. Donescu,
 Nu m'a mai răbdat șirea ca să fiu
 Un răzvrătit... și m'am decis s'o scriu!...
 Veți zice dumneavoastră toți „perfect”.
 Dar nu vezi, Pan, că nu ai obiect...
 Adică n'ai motive-argumentare,
 Ca să ne dai o cronică, cu sare!?”
 Dacă-mi veniți cu-astfel de supoziții,
 Eu mă înfig mai tare pe poziții
 Și vă declar: întregul lor congres
 A fost de-un înțeles neînțeles!...
 A fost o repetiție bizară
 De tot ce se petrece azi în țară;
 A fost ca un roman de L. Rebreanu,
 Ca tămâieri de Al. Teodoreanu,
 Ca ceva editat de Ignat Hertz,
 Sau ca o carte scrisă de I. Peltz!

In toamna care brusc s'a 'mbolnăvit,
 (Că la Congres, I. Ursu a vorbit!)
 Am început să scriu, nu c'ași fi vrut,
 Ci, că altfel nici nu s'ar fi putut!...
 Că să explic cum stă povestea 'ntreagă,
 Mă tem că nimeni n'o să mă'nțeleagă,
 Așa cum Ursu n'a fost înțeles,
 De tot ce-a vrut să spună la Congres!

PAN

Cărți-Reviste

N. Iorga:

O viață de om, așa cum a fost

Este viața autorului.

Activitatea dlui Iorga este strâns legată de frământările prin care cu trecut sufletul și fapta românească odată cu începutul veacului în care trăim. Conducător și formator al spiritului de neam, luminător al conștiinței naționale, deschizător și animator de curente culturale, neobosit colaborator în acțiunea pentru unitatea poporului nostru, istoria vieții sale interesanta prin bogatele manifestări în care accasta viață s'a cheltuit și captivează prin căldura și pateticul cu care este povestită. Este, am putea spune, o viață eroică.

Activitatea sa prodigioasă, așa cum o cunoaștem în fragmentările de fiecare clipă, impresionează; privită în ansamblul ei, de-alungul unei vieți întregi de sbucium și efort către realizare, este uluitoare.

În primul volum, consacrat **copilăriei și tinereții**, autorul, după ce reconstitue genealogia familiei, încearcă o explicație a inclinațiilor și însușirilor sale temperamentale și intelectuale pe baza heredității. Anii copilăriei, petrecută în mediul moldovenesc, sub supravegherea unei mame stângenică de lipsuri materiale, îi smulg accente îndușătoare. Precocitatea manifestărilor sale, școala și împrejurările în care și-a dobândit primele cunoștințe, dau prilej autorului să ne dea emoționante pagini de amintiri. Adolescența și liceul vădesc o trăsătură care-l va stăpâni toată viața pe viitorul istoric și aume: spiritul de independență și o mândrie veșnic rănită. Universitatea ieșeană, primul contact cu viața, anii de studii și cercetări în străinătate, în sfârșit întreaga epocă de pregătire și formare ne arată că omul acesta nu a avut copilărie, iar farmecul tinereții sale nu a fost în viața care-l înconjură, ca în viața pe care o culegea din cărți sau din descifrarea do-

cumentelor. A fost în fond și atunci, cum a rămas încă, cu toate aparențele contrare, un mizantrop. Suflet de o infinită bogăție de nuanțe și de o mare impresionabilitate, a văzut aproape la fiecare pas un adversar. Cum viața te obligă la luptă, și cum nici nu a înțeles-o altfel, se pare că nu și-a dat totuși totdeauna seama că adversarul, el însuși, este mânat de aceleași imperative ale luptei. A privit deci cu dușmănie și a văzut prea adesea în față-i numai uzurpatori.

Construită în trei volume, biografia are la bază un plan epic. În primul volum eroul îi strânge puterile și se pregătește pentru lupta ce va trebui susținută odată. Această luptă formează fondul întregului volum al doilea. Ea este dată pentru atingerea unui ideal, care aci ia forma idealului național. Întreagă această parte a vieții sale este străbătută de un fir conducător, vizibil în orice acțiune a luptătorului: toate forțele și însușirile sale, puse în slujba neamului său, pentru victoria și gloria acestui neam. Și dacă în primul volum lirismul era abundent, în acest al doilea, pornind dela fapte și evenimente cunoscute de toată lumea, lirismul nu se mai poate susține ca atare și pare a trece de-a dreptul la subiectivism pătimas.

Lupta vieții dlui Iorga culminează cu lupta în care s'au încheștatperate puterile neamului nostru: războiul pentru unitatea politică. În pregătirea și susținerea războiului s'au cheltuit multe energii și au fremătat frumoase conștiințe de mari Români. Cine îi mai recunoaște în povestirea dlui Iorga?: Ionel Brătianu? un încrezut care pierduse orice nădejde în victoria finală. Duca? un fricos, clătînându-se la primele înfrângeri ale armatelor noastre. Take Ionescu, un om slab cuprins și el de panică. Deasupra tuturor, conturat în linii de profet, se profilează omul cu credința neclintită în biruința dreptății noastre, singurul care mai nădăjduia. Fără îndoială, nu vom căuta în cartea dlui Iorga expunerea

obiectivă a evenimentelor. Subliniem însă contrastul acesta între autor și oamenii mediului, pentru a se evidenția spiritul în care este construită opera.

După victoria urmează căile care duc spre **înseninare** și calm. Este cel de al treilea volum. Aci sunt prezentate momentele de după războiu, primele atingeri cu cei din Ardeal, încercări de colaborare cu partidul dlui Maniu, eșuarea lor. Câmp vast din care autorul a cules cu inima îndurerată toate nemulțumirile și decepțiile cauzate de fruntașul ardelean. Iar la sfârșit, o ultimă rană: nereușita încercării de a feri țara printr'o guvernare sprijinită de d. Argetoianu, omul pe care d. Iorga îl cunoscuse atât dată, pentru a nu fi trebuit să-l mai cunoască și a doua oară. Cine poartă vina acestui eșec? lumea, oamenii cari nu au înțeles intențiile nobile ale celui ce nu au înțeles decât să facă „**puțintel bine**”. Incă odată se desemnează vechiul conflict dintre autor și societatea dușmănoasă, rea.

Scriind istoria propriei sale vicți, d. Iorga ne-a dat nu atât o operă de istorie, decât o carte de impresionante confesiuni. Este biografia sufletului său. Sensibilitatea sa, prea mult încătușată de datoriile istoricului, se revarsă aci într'o bogăție și tumult de val cutropitor. Avem una din cele mai frumoase cărți ale sale.

M. Păun

Teodor Mariș:

Un pedagog organizator:

Dr. Georgiu Popa

Studiul dlui prof. Mariș este menit să completeze pe cel al părintelui dr. G. Ciuhandu. Ambele scot din uitare opera fostului referent cultural al eparhiei Aradului și o situează, prin valoarea ei, în planul unei drepte prețuiri.

Părintele dr. G. Ciuhandu ne prezintă viața și personalitatea lui George Popa! dl prof. Mariș îi studiază realizările în latura pedagogică a activității depuse de el ca organizator și îndrumător al învățământului popular confesional. Căci George Popa a lucrat tocmai în epoca în care reformele șaguniene trebuiau aplicate și în domeniul școlar. El a fost omul admirabil înzestrat pentru un asemenea rol. Cunoscător adânc al realităților românești ale vremii, aducea în slujba lor, — pe lângă mult bun simț care l-a ferit de exagerări păgubitoare — și o cultură pedagogică aleasă. Datorită acestor însușiri activitatea lui a avut urmări atât de rodnice pentru școala noastră confesională și el și-a câștigat reputația de pedagog distins. Preocupările lui pedagogice, — după cum rezultă din studiul

dlui prof. Mariș, — sunt evidente atât în manualele didactice al căror autor a fost cât și în planul de învățământ pe care l-a pus la baza școlii populare. Cunoașterea și mai ales prețuirea marilor probleme ale pedagogiei moderne o dovedește însă în cartea sa de **învățături pentru popor**, în titulată „**Mierinde dela școală**”. Din analiza acestei cărți, dl. prof. Mariș ne arată cum George Popa nu a fost străin de nici una din chestiunile fundamentale care au agitat pedagogia vremii sale și cărora el le-a dat totdeauna soluțiunea ce mai târziu s'a dovedit adevărată. Pe baza principiilor pedagogice scoase din această carte, cât și pentru opera de organizator — creator am putea spune — al învățământului confesional românesc, dl. prof. Mariș îl numește pe George Popa „**un pedagog organizator**”.

M. Păun

Petru Bellu:

Apărarea are cuvântul

Cărțile de profunzime provoacă întotdeauna aprinse discuții pro și contra, onoare de care n'a fost scutită nici cartea unui anonim, până mai eri, tâmplar bucureștean. Din aceste discuții, abstracție făcând de valoarea lor literară, înveți, adeseori, să cunoști oamenii, cum am ajuns și noi să cunoaștem mulți, citind cele scrise despre romanul „Apărarea are cuvântul”. Și valoarea acestei ore bune și grăbite o vedem tocmai sub raportul acesta că ne-a dat ocazia, adevărată a putut să ne-o ofere, de a cunoaște în ce mediu trăim și ce ecou stărnește în sufletele unora ideii și înfățișări de evenimente ca cele așternute pe hârtie de tânărul Bellu.

Cartea aceasta trebuie privită din două puncte de vedere: viața din bordel și individul în luptă cu societatea, adevărată partea a doua din viața lui Dumitriu-fiul. Partea primă, cuprinde descrierea sguuitoare a atmosferei infecte din localurile unde sensualitatea se vinde tarifat. Acolo, s'a născut eroul nostru, care își spovedește cu accente aspre copilăria. Sunt paginile cele mai durabile din roman. Dacă P. Bellu s'ar fi oprit mai mult asupra acestui capitol s'ar fi apropiat mult de A. Kuprin.

Din mediul acesta îmbăcsit, bastardul a eșit cu sufletul umanizat, după ce mai trece și prin alte dramatice peripecțiuni, dintre care n'a lipsit iubirea. Devenind moșier pe neașteptate, își manifestă acest nou fond sufletească — prin felul generos cum se comportă cu lucrătorii pământului, cari l'au privit sceptici la început. La împătirea venitului, boerul proaspăt își desminte perversitatea: lăsa câștigul pentru cei ce au asudat. Dar cartea cuprinde și alți boeri, presupuși

autentici, însă purtarea lor este cu totul opusă celei a croului. Corbu, dușmanul lui Dumitriu, e tipul stăpânului care refuză să-și modeleze mentalitatea în concordanță cu spiritul și mersul vremii. E cea mai anti-patică figură a lui Bellu, după cum moșneagul Părvu e un frumos exemplar de țaran.

Pentru iubirea lui Dumitriu cu Gina, iubire adulteră, spațiul nu ne e suficient.

Și sfârșitul: Dumitriu are o fiică, Nina, târîtă inevitabil de predestinație în bordel, unde se reîntoarce și nefericitul părinte. În fața acestei fatalități, glonțul vine să limpezească un proces de disoluție psihică, urmarea unei eredități invincibile.

Dacă îl veți găsi desgustător pe părințele ucigaș, care, odată, dintr'o pornire răsunătoare, își vără o soră în moșia prostituției, veți fi compensați prin tipurile create de Bellu: Dumitriu, Nina, Silvia, Gina, Corbu, Părvu, cari trăiesc printre noi și-i poți întâlni la fiecare colț.

Cartea lui Bellu a avut nenorocul de a fi scrisă pe hârtie proastă și de format mic, pe lângă considerațiunea că a fost grăbit scrisă. Stilul tăios — putea fi mai bine lustruit, iar mersul rapid al evenimentelor îngreunează privirea imediată de ansamblu a lecturii.

Dar Petre Bellu este tânăr și are talent.
I. pogana

„Duh de basm”, poeme de Emil Gullan. Primul volum de versuri al dlui Gullan era așteptat de publicul dornic de frumos și operiția lui n'a înșelat. Autorul „Duhului de basm” ne documentează în primul rând o subtilă cunoaștere a poeziei pure, care ne'nțelegească de cei mulți, continuă să existe, spre a face dovada unui frumos, care nu se vede decât de pe anumite culmi. În cele 74 de pagini, d. Gullan aduce accent după accent, împletind și destrămând frumosul în mai frumos. A exemplifica aceste frumuseți, ar trebui să reproducem pagini întregi din cartea primită și cerem scuze poetului, că n-o putem face. Totuși nu ne putem reține de-a nu da în întregime prima poemă din ciclul intitulat Basme.

*Apei lacului vrăjil te vinzi,
Apa lacului o aprinzi,
Tu Făt-Frumos când din unde încerci
Broasca fermecată să prinzi.*

*Din crustă iată: vâl a'lb ridicând
Ca dintr'o scoică mărgăritar,
E zâna ta, din vraje ieșind,
Dela curți din fund, de cleștar.*

*Unde a înflorit duhul de basm.
Prin văi translucide visul atinge.
Unde nunta ca într'o raclă
Eroii triști în ape prelinge”.*

Dela poetul Emil Gullan așteptăm noi frumuseți versificate, primul volum indicându-ni-l unul dintre cele mai frumoase talente poetice de azi.

A. N.

În sus

poeme de Ion Focșeneanu

În lirica nouă românească, Ion Focșeneanu își îndreaptă pașii sub cele mai favorabile auspicii. Fără a se fi atașat net de o anumită școală, de un anumit curent literar, ceiace i-ar fi adus o pronunțată atitudine programatică și l-ar fi făcut să dea mai multă atenție armelor de luptă, decât artei literare în sine, Ioan Focșeneanu a căutat să ia dela curentele literare cari l-au obsedat un timp numai ceiace se potrivea personalității sale.

Nu e un eclectic, pentru că eclecticismul dă preferință calității ideilor și exclude primul personalității. De sigur că vom găsi influențe argheziene, beaudelairene, chiar unele reminiscențe baltazariene, dar aceste nu înăbușă ca niște firme enorme fața unei case, ci din contra sunt ca niște elemente arhitectonice streine ce susțin un stil original.

Ceace caracterizează poezia lui I. F. este idealitatea. Șira spinării a concepției sale artistice este o tendință sufletească spre artele înalte ale idealității.

O sete de ideal, de tot mai sus. — e caracteristic cât de des revine în poemele lui Focșeneanu acest adverb, ce-i dirijează aspirațiunea de înalt, de superior. —

**„Un salt spre sus, totala fulgerare
A humii deslegate din destin**

O spiritualitate ce vrea să se descătușeze de imperativele gliei:

**De câte ori, desprins din sânul gliei
N'am încercat să mă ridic spre discul
Scarelui?**

Căci pentru poet, acel avânt spre mai „sus” se îndreaptă spre soare. Soarele în dinamica poemelor simbolizează acel „sus”, acea superioritate spirituală spre care tinde ideologia poetului, sufletul lui însetat de lumină, orbit de acea sublimă minunăție, spre care mereu tindem. Dar poetul e conștient că acest sublim „salt spre sus” e zădarnic. Glia ne-a legat cu rădăcini prea puternice, însăși noi suntem de humă și orice încercare e sortită svârcolirilor nefertile și trebuie să redăm „pământul pământului”. Aceasta ideologie e simbolizată admirabil în primul poem „În sus” sau „Povestea unui treglodii” care dă și titlul cărții. Trogloditul amăgit de florile de aur pe care Soarele le aprinde jos în huma cavernelor, se ridică tot mai sus, tot mai sus și ntr'un salt spre sus, vrea să cuprindă totul. Prăbușirea e inevitabilă înălțării.

**Și apoi... piatra... care îl culese
Cu-o floare luminând în ochi-l dus**

Pentru poet există un mare antagonism soarele — pământul, ideal — real. (În sus, Stelele, Pământ și Soare etc.).

**E besnă jos, cum sus este lumină
E vecinicia'n scorburi, sus e clipa.**
(În sus)

Orice zbor spre soare, orice încercare de evadare din acest strâns lanț e sortit pieirii, căci

**Îi toarnă'n pieptul fecundat de soare
Blestemul ghieței supte din pământ.**
(În sus)

Ce frumos cântă poetul căderile aceste „din sus în poezia: **Visuri**

**Și m'am smuls de'ntregu-mi lut
S'au desprins de când... și au căzut.**
Totuși poetul nu neagă pământului, realității covârșitoarea-i importanță:

**Dar, de n'ar fi tina, rece soare
De n'ar fi o mână de pământ...**

**De n'ar fi blestemul ăsta sferic
Cui ai împărți tu, soare, foc?**

Și mai departe:

**O, ești sfânt, dar și țărâna-l sfântă
Raza ta și bobu-l se 'mpreună
Arcul tău, prin trupul ei cuvântă;
Soare, tu prin huma rea, ești bun.**

S'ar părea că poezia d-lui I. Focșeneanu e pur intelectuală. Nu-i adevărat. Citiți aceea magistrală poezie „Liniști” pe care ași vrea s'o reproduc toată, dar nu mă pot reține să nu citez:

**Trec liniști, ca buzelo mamei peste gene
Dar nici una nu este pentru voi...**
(pag. 20) sau „Visuri” (pag. 31), sau acele poezii de un erotism discret, un lirism popular. „Brațul” (pag. 38). „Intim” (pag. 40) etc. Niște sumbre viziuni nocturne din Brașov și un ciclu de traduceri din Baudelaire, completează această culegere de poeme subtile, ce vor plasa pe poet printre protagoniștii liricii contemporane.

REVISTE

„Gândul Vremii” No. 7.

Din Iași de ieri ai Moldovei, din orașul nestinsei lumini, cum l-a caracterizat dl. prof. I. M. Marinescu, ne vine revista de ideologie cu titlul de mai sus, condusă de distinsul publicist și profesor universitar de filosofie Mihail Uță. Revista nu publică literatură, fiind închinată ideilor, fapt care o face să treacă printre cele mai interesante reviste românești, mai ales că, în coloanele ei, am întâlnit numele unui Ion Petrovici, I. M. Marinescu, Sterie Diamandi, P. P. Stănescu, D. Gr. T. Popa, Al. Claudian, Vasile Maciu, binecunoscuți profesori și publiciști, legați printr'o profundă afecțiune de capitala Moldovei.

„Gândul vremii” are o ținută de gândire individualistă, liberal-democratică, făcând loc adeseori chiar și unor colaborări cu o pronunțată notă de stânga.

Dar pe deasupra doctrinei care stă la fundamentul revistei, aceasta publică întotdeauna articole de gândire frumoasă și strânsă, cari se cetesc cu interes de ori ce intelectual cu gust.

Din numărul recent remarcăm articolul d-lui prof. I. M. Marinescu: Criza profesoratului universitar, în care ni-se arată felul cum se obține azi o catedră, lipsa de pregătire și graba de a ajunge sus a aspiranților.

D-lui Ion Petrovici își publică un fragment din conferința ținută la Paris despre „Filosofia franceză în România”, iar d-l

P. P. Stănescu semnează un interesant articol „Între democrație și demagogie”. Alte articole publică d-nii prof. M. Uță: Regiunea Saar; Sterie Diamandi: Mihail Manoilescu; V. Maciu: Stat țărănesc; P. P. S.: Bietul Eminescu.

La Iași, Gândul vremii a reușit să facă o dovadă că, în acest oraș cu o veche tradiție culturală, se mai gândește încă și că o adiere de spiritualitate pură tot se mai abate pe deasupra lui.

„Libertatea” No. 18 și 19

Dacă s'a vorbit mult la noi despre soarta îngrată a multor, mai a tuturor revistelor ce au apărut în ultimii ani, vina acestei crize publicistice n'au purtat-o întotdeauna cetitorii, ci aceia cari le-au redactat, pentru că revistele bine scrise sunt răsfoite tot mai mult de intelectualii români. Un exemplu ni-l oferă revista cultural-economică a d-lor ing. I. P. Gigurtu și prof. univ. George Strat, care, în doi ani de zile, și-a asigurat un număr considerabil de cetitori, grația felului cum este scrisă „Libertatea”.

Iată câteva din colaborările ultimelor două numere: An. Gusti: Economie dirijată; J. Corjescu: Legiuiri din vechime; M. Sanielevici: Între dirijori și dirijați; Iulian Peter: Statul și ierarhiile sociale; I. Constanțiu: Poate fi statul specific național?; N. I. Popa: Pedagogi improvizati; C. Gane: Acum o sute de ani, etc.

Colecția „Libertății” este un frumos monument de publicistică documentată, scrisă de condee încercate.

Familia, Seria III-a, an. I., Nr. 4. — Revista dlui M. G. Samarineanu, elegantă și plină de miez, vine ca un gând bun, — mai mult —, într-o regiune în care scrisul se doarește mai mult artă, decât căpătuială, așa cum ne-a fost dat să întâlnim aiurea. Re-luând firul unei tradiții cu largi ecouri în istoria literaturii noastre destul de tinere, d. M. G. Samarineanu încearcă să înscrie o nouă pagină în cultura românească de dincoace de munți. Că va reuși sau nu, rămâne un mare punct de întrebare; pentru cultura, statul nostru dovedindu-se zgârcit, oricâte ori interese de familie nu sunt în joc.

În ultimul său nr. „Familia” dlui Samarineanu aduce un bogat material beletristic, în frunte cu versurile dlor Dragoș Vrâncănu, Ion Foșeneanu, Codin Lăzărescu și Ion Th. Ilea; precum și cu proza dlor Victor Eftimiu, Sandu Telejean, Vasile Damaschin și continuarea romanului dlui Samarineanu. Interesant studiul critic al dlui Ion I. Cantacuzino. În nota revistelor regionale „documentul antirevizionist” al dlui prof. Sofronie și „contribuția documentară” despre D. Tichindeal a dlui C. Fierăscu. Scriitorul de mare talent, d. Octav Suluțiu scrie frumoase cronici despre „scriitori și cărți aparute”. Bogate, ca la nici o altă revistă poate, „notele” și „revista revistelor”.

Ramuri, an. XXVI, nr. 2. — D. C. S. Făgețel, încearcă renașterea literaturii specificului curat oltenesc, literatură care a dat frumoase talente în arta scrisului. În capitala Banilor astfel de străduințe sunt multiple, având singurul cusur, că toate pornește dela oameni și numai pentru oameni. Dela regulă singura excepție rămâne „Arhivele Olteniei”, minunatul chiliaș oltenesc al dlui prof. C. Fortunescu, al cărui rost l-am înțeles și apreciat așa cum merită. — „Ramuri” se străduiește să-și revină la ce-au însemnat odată, d. Făgețel desconsiderând avântul unei tinereti care nu mai poate reveni, decât tot sub forma unui alt avânt de aceeași nuanță. Străduințele tuturor oltenilor ne-a fost de multe ori pilde, și dorim dlui Făgețel izbândă deplină și-n străduința care ne-a dat prilejul rândurilor de mai

sus. Din materialul publicat în acest număr al revistei, remarcăm claritatea scrisului dlor: George Fonea, Al. Iacobescu și Ștefan Bălcești. Poezia dlui Lucian Măinescu, o credeam poetului Cotruș, dar ne-am desmeticit numai la iscălitură. Fondul articolului dlui director Făgețel, își are rostul lui bine definit, având meritul că-i scris și frumos. Despre poetul Dimitrie Anghel, scrie așa cum se cuvine d. Ovidiu Papadima. Ar fi de dorit mai multă cronică și însemnări.

Provincia Literară, an. II., nr. 4—5. Director d. Paul Costant. Redactată cu îngrijirea omului poet din fruntea revistei, „Provincia Literară”, pătrunde tot mai adânc în rândurile cetitorilor. În afară de versuri și proză, iscălite de nume cunoscute în literatura noastră, directorul revistei aduce în acest număr mireasma unuia dintre cele mai veritabile talente literare, care a fost Eugen Constant, fratele dlui Paul Constant. Un alt mare merit al revistei sibiene, este atenția pe care-o dă „cronicei”. Din totalul celor 44 de pagini, „cronica” este reprezentată prin 22. Peste tot întâlnim munca frumoasă și talentul dlui Paul Constant.

Viața Basarabiei. — Apare lunar, editată de asoc. culturală „Cuvânt Moldovenesc”, sub direcția dlui Pan Halippa. E o publicație regionalistă, așa cum ar fi de dorit să fie toate publicațiile similare din provincie. O spunem asta și din convigere și pentru a face pe placul dlui Eugen Lovinescu, subtilul critic care a scris nu de mult undeva, că rostul revistelor provinciale, e să se rezume numai la ceia ce pot da prin forțele lor proprii. „Viața Basarabiei” face dovada acestor forțe spirituale, prin tot ce iscălesc dnii: Vasile Luțcan, N. F. Costenco, N. Spătaru, I. Neagu-Negulescu, Ion Buzdugan, etc. Revista se completează cu frumoase studii din viață socială basarabeană, din paginile ei nelipsind ceia ce ne interesează mult pe noi, cei din apusul țării: folclorul basarabean. Străduințele editurii „Cuvânt Moldovenesc”, puse sub cumintea direcție a dlui Pan Halippa, merită o atenție deosebită.

A. N.

INSEMNĂRI

Alexandru Odobescu

23 VI 1834—10 XI 1895.

Din fresca măreață a ctitorilor spiri-
tuali ai României de azi, se evidențiază tot
mai adânc conturată figura masivă a lui
Alexandru Odobescu, personalitate multi-
plă, de-o aureolă clasică, apărută cu o stră-
lucire de luceafăr într'o epocă mare de re-
naștere național-culturală. Acestui moment
de regăsire și reînălțare, Al. Odobescu i-a
oferit o contribuție covârșitoare, grație vas-
tității unei culturi, armonios unită cu un
talent de-o subtilitate rară, spirit sensin și-o
ironie gingașe. A întruchipat, în chip de-
săvârșit, o dualitate rar întâlnită: omul de
știință — cu o sensibilitate de artist inspi-
rat, peste care s'a cernut iubirea adâncă de
pământ a aristocratului autentic.

Pornind dela iubirea față de originea
neamului său, opera lui Al. Odobescu s'a
împărțită împielșugată din aceste surse bo-
gate, constituind un capitol de neprețuit și
neperitoare valoare pentru cultura româ-
nească. Al. Odobescu a fost un precursor
care, alături de alții contemporani ai lui a
creat atmosfera aceea fericită în care o ge-
nerație învață să iubească trecutul unui
neam și a fost unul dintre accia cari a tra-
sat perspectivele viitoare ale afirmării no-
stre ca popor de creații durabile.

Arheolog erudit și neobosit, Al. Odo-
bescu este părintele istoriei artei românești,
până atunci concepută improvizat de alți
cercetători. A descoperit comorile vechi de
artă ascunse prin mănăstiri, biserică, monu-
mente, după cum a adunat și clasat valo-
rile artistice răslețite pretutindeni pe unde
se găsesc urme de viață și tradiție româ-
nească.

În țară și, mai ales, în străinătate, a fă-
cută să fie cunoscute aceste bogății pre-
țioase. Lucrările lui migăloase i-au consa-
crat o faimă răsunătoare. Opera lui „Teza-
urul dela Petroasa” l-a împus atenției cer-
curilor științifice parisiene.

Academicianul Odobescu, alături de V.
Alecsandri, Titu Maiorescu și alții, a susți-
nut lupta împotriva exagerărilor lati-
niste, interbuintând o limbă frumoasă, ele-
gantă, colorată cu termeni arhaici, cu cari

a îmbogățit limba literară, pe atunci serios
amenințată prin publicarea cunoscutul Dic-
ționar al grupului Laurian-Massim.

După C. Negruzzi, a scris cele două
cunoscute nuvele istorice: Mihnea Vodă și
Doamna Chiajna, în care ne apare un fer-
mecător evocator și portretist. Cadrul ace-
stor nuvele i-a servit din nou pentru a re-
constitui fragmente din istoria națională.

Alte numeroase opere ale lui Odobescu,
literare sau privitoare la cercetările lui de
artă, precum și numeroasele lui însemnări
și scrisori, se cutesc ori când cu o rară plă-
cere. Ele te cucereșe îndată, atât prin fon-
dul lor cât și prin stilul elegant și curgător.
Sunt pagini de antologie, cari nu iubătră-
nesc niciodată.

Opera de glorie a lui Al. Odobescu ră-
mâne, totuși, „Pseudo-Kinegetikos” măes-
trit tratat de vânătoare dar — pe deasupra
— un moment de erudiție și de clasicism.
Ochiul ascuțit și mințea scripitoare a maes-
trului se răsfață în aceste pagini de-o in-
cantatie unică în literatura românească. Sa-
vantul și artistul talentat și-au unit forțele
de creație spre a ne înfățișa un mozaic de
vieță cingetică, purtată de-a-lungul veacu-
rilor și peste toate pământurile.

Ca stilist, Al. Odobescu a fost un vir-
tuos, un maestru al genului. Limba lui a
fost cel mai dulce grai românesc: simplu,
armonios, dar cuprinzător. A creat forme
de stil care au rămas. Scrisul lui Al. Odo-
bescu pare o simfonie a limbii române.

Al. Odobescu a activat și în vieță poli-
tică, ajungând odată și ministru. Și aici a
strălucit prin firea lui aristocratică și prin
patriotismul său luminat.

Comemorând azi o sută de ani dela
nașterea acestui mare reprezentant al cul-
turii românești și unul dintre geniile crea-
toare ale neamului, revista „Hotarul” îi în-
chină această pagină călduroasă lui Ale-
xandru Odobescu, una din figurile grani-
cite care infruntă trecerea corosivă a vea-
curilor.

Ion I. Pogana

Gh. Boșdan Duică

Predestinația își dovedește prin multe
și ciudate manifestări legile ei inapelabile.
În viața individului, ea se arată adeseori
prin forme cari te uluesc și-ți provoacă sen-

timente de un tragism necruțător, astfel că nu te poți obicinui cu ideea că un fapt s'a consumat definitiv, cum nu ne putem împăca cu gândul că marele istoriograf și profesor Gheorghe Bogdan-Duică și-a plinit firul unei vieți sbuciumate. Moartea lui neașteptată, savârșită pe când se pregătia să prezideze o comisie de bacalavurat, din Brașov, ne dovedește, încăodată și definitiv, că ilustrul dispărut a fost predestinat unei misiuni de mare cărturar: Gheorghe Bogdan-Duică a murit pe când călca încă un prag din cariera lui de apostol.

A murit astfel cum mor oamenii mari și cum ar dori să moară mulți: cu geanta și cărțile dragi, în drum spre a oferi și altora din incandescența raza a luminii. E o moarte nobilă, în cel mai nobil înțeles al cuvântului.

Despre disparutul dela Brașov, s'au spus și s'ar mai putea spune multe, căci, în cei 68 de ani de viață agitată, târîtă cu o harnicie de schinuic prin cele mai tăcute unghere ale lumii, prin biblioteci și anticării. Profesorul de istoria literaturii române al Universității din Cluj, a frecventat conștiincios aceste lăcașuri, purtat de neastâmpărul minții și setea de a cunoaște cele mai mici amănunte privitoare la un trecut îndepărtat, sau al unei figuri mari de eri.

Gh. Bogdan-Duică a fost un istoriograf prin excelență, călăuzit de ideea că un fapt sau un nume trebuie prezentate într'o manieră care să epuizeze tot ceea ce ține de ele. A mers cu analiza până a da opere dintre acele pe cari le numim definitive. Și dacă i-a lipsit un ascuțit spirit critic și de sinteză largă, G. B. D. ne-a lăsat opere indispensabile pentru istoriograful de mâine, care se va ocupa de un Simion Bărnuțiu, I. Heliade-Rădulescu, P. Maior, Gr. Alexandrescu, C. Boliac, M. Eminescu, Ioan Barac și alți scriitori români.

Gh. Bogdan-Duică a fost și un mare luptător pentru luminarea și redeşeptarea românismului, în epoca de aur care a pregătit restaurația istorică și geografică a acestui neam... În Ardeal, Bucovina și la București, ardeleanul cu firea de scriitor și polemist îndrăcit a fost mereu prezent cu sufletul său clocotitor și scrisul său documentat. Toate publicațiunile din aceste provincii, dintre acelea cari au avut o influență

hotăritoare asupra stărilor de atunci și asupra culturii, s'au mândrit cu colaborarea lui.

La Academie, catedră, tribuna scrisului și a cuvântului Gh. Bogdan-Duică și-a dovedit întotdeauna rarele lui însușiri și receptivitatea pentru tot ceea ce cuprinde o fărâmitură de umanitate. Personalitate de proporții vaste, care a avut și norocul de a trăi într'o epocă ce a cerut celor aleși să-și dea contribuția în toate domeniile spiritului, marile mort strălucește viu în istoria sufletului românesc.

Și fiindcă morților toate le sunt deșertăciuni din momentul când pășesc pe drumul eternității, nu-i putem aduce lui Gh. Bogdan-Duică un mai meritat și nobil omagiu decât îndemnând generațiile de tineri cari l-au cunoscut la universitate să-i imite exemplul de muncă încordată și să continue opera defunctului.

Aradul, al cărui apropiat prieten a fost Gh. Bogdan-Duică, îi aduce un pios omagiu de aducere aminte.

i. pogana

Ștefan Zeletin:

În plină vară, a încetat să mai gândaască, undeva prin Moldova, mintea ageră și erudită a profesorului universitar Ștefan Moțaș-Zeletin, unul dintre cei mari sociologi români, care ne-a dăruit o operă ce ne îndrăgim a mai aștepta și altele, de adâncime, privitoare la fenomenele sociale din țara noastră, petrecute în ultimele două veacuri.

Șt. Zeletin a fost, mai întâi de toate, un intelectual cu o profundă cultură, câștigată grație muncii neostenite pe care a cultivat-o zi de zi sociologul decedat, osârdie discretă și caracteristică celor mai distinși fii ai lumii. Îi era atunci foarte ușor dispărutului ca, ajutat și de un spirit foarte pătrunzător, să descifreze cu precizie din mersul evenimentelor ceea ce este esențial și adevăr față de ceea ce a fost superficial, trecător.

În cele două opere „Burghezia românească” și „Neoliberalismul”, Șt. Zeletin ne-a explicat luminos marea transformare socială și politică prin care am trecut, începând din anul 1830, când a apărut capitalismul străin în cele două principate românești, până atunci două provincii rurale,

stăpânite de boerimea feudală.

Nașterea burgheziei române își are origina în apariția acestui regim capitalist, bazat pe schimbul de mărfuri, care ne-a îngăduit să trecem dela domnia reacțiunii conservatoare sub un regim de liberalism burghez.

Cetind operă lui Șt. Zeletin sesizezi îndată pătrunderea minuțioasă a fenomenelor sociologice — darul minunat al acestui cercetător, și atunci ne dăm seamă de pierderea ireparabilă suferită de cultură românească prin dispariția lui.

Din operele lui Șt. Zeletin mai amintim: *Evangelia naturii*, *Sextus Empiricus*, lucrări de filosofie, apoi *Istoria socială*. *Tărănișm și marxism*, *Marea finanță în economia și politica actuală a României*, precum și alte numeroase studii de filosofie și sociologie.

1. pg.

S'a încercat distrugerea Păcii. Dintr'un cerc de anarhiști, sau poate dintr'un castel de pustă, preschimbat în poligon de tragere'n țintă, a pornit un vânt aducător de moarte, oprindu-se în inimile celor doi mari propovăduitori ai păcii: Louis Barthou și Regele Alexandru al Jugoslaviei. Că'n preajma lor au mai căzut și alții — simpli spectatori ai unei parăzi scăldate în sânge, sau-forțe menite să zăguiască porniri anarhice, faptul a trecut aproape neobservat. Era și natural: lumina lunii unei nopți de vară face absentă căderea atâtor stele... Europa a fost îndoliată timp de aproape zece zile, iar soclul monumentalei statui a Păcii a fost zguduit de marea prefacere. A fost un moment penibil și evocarea unor stări similare, ca urmări catastrofale, era pe toate buzele. Meșterii viitoarei statui s'au oprit o clipă numai din minunatul lor lucru, au înfășrat în tricoulul respectiv trupurile fără viață ale camarazilor, și-au pornit a ciopli mai departe. Mâna care-a'ncercat să destrame cea mai ferbinte poruncă a lui Isus, a căzut alături de victime, asemeni unui uragan ce-ar fi vrut să dărâme munții. Ecoul tragediei dela Marsilia a turnat groază în suflete și dacă s'au aflat și oameni cari scontau răsturnări de orânduire, aceia n'au putut fi decât robii unor utopii, pentru cari nu-i nici un fel de leuire. Hotarele Europei de azi au fost fixate de tratate de pace, numai după ce au fost trasa-

te de râurile de sânge ale națiilor eliberate. S'a încercat deslănțuirea unui nou potop însângerat, dar elementul deslănțuitor dovedindu-se simplă ambiție de nebun, cuminenția a rămas în matcă. Pe unda ei, fără început și sfârșit, va pluti în veșnicie doi noi martiri ai doctrinei Fiului Omului, cari, oridecâte ori se vor deslănțui porniri dezzechilibrate, vor striga Lumii întregi: „Păstrați Pacea”, așa cum ultimele cuvinte ale Regelui unificator au fost: „Păstrați Jugoslavia”.

S'a dărâmat o minte de cărturar și a apus strălucirea armurii unui viteaz.

Intrarea lor în neant apare ca un simbol mai mult, pentru vremurile viitoare, un simbol al triumfului Păcii. Cercurile anarhiștilor cași castelele din pustă, preschimbate'n poligoane de tragere'n țintă, nu-și vor înceta activitatea criminală; dar atâta vreme cât cuminenția nu se va prefacă'n zăgăzuirii forțate, omenirea nu se va putea teme de noi dărâmări. Ideile mari cer martiri numeroși. I-am văzut pe unii, am nuzit despre alții, dar numărul lor nu se poate defini. Pământul își vrea pământul și cei mai aproape de el simțindu-i recele veșniciei, refuză să cadă fără efortări. Acestea sunt cei mai mulți și nebulia celor puțini va fi nevoită să dispară.

A. N.

Congresul Uniunii orașelor din România, își ține în acest an sedițele la Arad. Este o onoare, care se face orașului nostru și căreia localnicii îi vor răspunde după vechea tradiție. Vin primarii întregii țări să ne cunoască la noi acasă și dacă nu vor găsi prea multe la locul lor, vor înțelege că prefacerea a fost atât de mare, încât cei câțiva ani dela marea Unire, n-au fost destui unei așezări cu pronunțat accent românesc. Vechea stăpânire a imprimat orașelor ardelene o atât de puternică pecete maghiară, că vor trebui ani mulți pentru a o înlătura așa cum se cuvine, fără a face uz de forță; măsură practică de cotropitorii de ieri, pentru a putea ține echilibrul unui stat, cu o populație rurală în zdrobitoare majoritate, de altă naționalitate decât cea maghiară. Care a fost și este acea populație ni-o indică șuba albă a țaranului român, precum și mulțimea bisericilor ortodoxe din ținuturile desrobite. Primarii orașelor de dincolo de munți ne vor înțelege gândurile bune

pentru tot ce este românesc, promițându-le că în cel de-al doilea congres, tot la noi, ne vor găsi definitiv așezați în rosturile noastre la margine de țară. Urându-le bun venit între noi, îi rugăm să ne ajute pentru înfăptuirea unui deziderat, după care tânjim de peste un deceniu și jumătate: A radul numai al Românilor. **a. n.**

... Stat Țărănesc

Nu știu dacă frământările în care ne sbatem cu toții, sau haosul căruia nu i se pune capăt, a lansat o nouă revindicare pentru cei mulți, umiliți și neputincioși: Statul Țărănesc. Cum, când și mai ales în ce formă va fi realizat nu se precizează; de-ocamdată principală e trâmbițarea lui și nemărginit svonul.

După ce formula cu țară „eminamente agricolă” a fost lichidată prin faptul că, ajunsese să importăm grâu din Argentina, aceea cu „statul țărănesc” bine venită cel puțin ca o nouă amăgire, chiar dacă-i numai așa scuturată de praf. Fiindcă în realitate, „statul țărănesc” există demult, prin însăși faptul că optzeci de procente din populație sunt țărani. Nenorocirea e că nu s'a prea ținut cont de acesta niciodată. Un exemplu:

Mă aflam în vară la Băile-Herculane, se zice cea mai bogată și vestită stațiune balneară din România, cu toate că-i înconjurată — e drept la oare cari depărtări — de sate foarte sărace. Așezată într-o poziție minunată, pe valea romantică a Cernei, totul și toate desfătează privirea și îngrijește sănătatea. Vai! însă nu a țărănilor.

Țăranii îmbrăcați în port național, atât de admirați și proslăviți pentru costumele lor la serbările cu tâlc, n'aveau acces

nici măcar în parcul băilor, s'asculte muzica de pe o bancă. Cum se așeza vre-unul, se și zărea paznicul — un ins de statură Rasputină — să-l alunge până afară, în drum. Acesta n'avea altă îndeletnicire decât alunizarea țărănilor din parc.

Zadarnice au fost toate protestările semnatarului acestor rânduri pe lângă el, fiindcă dânsul a rămas dârz pe poziție; cică băncile acelea sunt rezervate „boerilor”. Copilul de țaran venit la cutare serbare națională, tocmai dela 20 km. se vadă cu ochii „o muzică militară” nu se putea apropia nici de parc, de cum să fie lângă ea. Paznicul și polițistii erau de veghe.

Ceva mai mult! Intr'o dimineață ploioasă, la ora 6 dimineața, când nimeni nu era în parc, o țarancă ce voia numai să-i traverseze, a fost oprită de polițistul cu numărul 41. În aceeași zi pe la ora 9, paznicul oprește alta ce ducea în spinare copilașul într'o lădiță de nucle, și pe cap o corfă cu cireșe pentru vânzare.

M'am prezentat atunci d-lui administrator Căpușă, pe care l'am rugat să poftescă la fața locului, unde i-am expus situația, sub gângăvirile slugoiu'ui care pretindea că lucrează din ordin. N'a existat nici un ordin! Excesul de zel a unui paznic ce îngrijește de băncile rezervate „boerilor” le face inaccesibile „țărănilor” — în statul acesta al lor — chiar când aceștia vor doar să se odihnească. În felul acesta pot exista sus intenții bune, dar realizarea lor pe teren e o adevărată pacoste. Țaranul nostru, în tatul acesta, se bucură pe hârtie de multe și nenumărate drepturi; numai că, până ajung la el, atât sunt de ciupite și anemice, încât îi provoacă numai dureri, și nu dreptate, liniște și pace.

I. F.

NOTIE

Bustul lui Mihai Veliciu a intrunit în modestul târg de graniță a Chișineului de pe Criș, floarea românismului din această regiune, la o pomenire, la o confruntare și la juruinți noi.

Din seria de articole și de cuvântări, strunite de această ocazie, figura lui Mihai Veliciu s'a reliefat, simplu și măreț, ca tot ce este aliniat pe făgașurile adânci ale vieții de luptă și de muncă. Și pe măsură în care își proeceta făptura spirituală în inimi, tot pe atât vremea nouă, a idealului împlinit, își vădea cursul îndreptat în spre realități aproape contrarii celor preconizate de înaintași. Bustul, covârșit de valorile oratorice rămâne, astfel, în bronzul lui, de o elocvență revelatoare. Ci, dacă era adus mai aproape sub privirea vremii și așezat la o răspântie mai bătătorită a locurilor acestea, muștrarea lui rodea poate mai pilduitor în fapte și, mai puțin în vorbe. Lucru de care, în hălăduirea de acum, se simte tot mai multă nevoie.

Zece ani sunt o vreme prea scurtă chiar în fuga de o viață a insului. Când însă o decadă se arată suficientă să surpe poziția întru eternitate a cuiva, care s'a crezut stăpân pe un veac de lungă durată, atunci, într'adevăr, cu ce cumpănă să mai ști măsura deșarta mărire a vremii, care se reînnoește cu atâta sârg...

Și de astă dată este vorba de aoreolă cu strălucire intensă. De un nume și de o valoare de început de veac. De Anatole France. Spirit de universală cultură, temperament unic, minte prodigioasă, cuprinzătoare a întregii umanități reale și a ficțiunilor ei creatoare, omul cu care se mândrea epoca lui, azi este aproape un mit dezaxat în raftul lui colbuit, peste care trece'n goană spre noi formule, o epocă nouă.

Animatorii, întru tradiție și clasicism, ai vieții spirituale din Franța, fac sforțări onorabile spre a urca din nou în lumina notorietății, strălucitorul nume de altădată. Cel puțin pentru o zi de comemorare și cu pioase sublinieri de circumstanță. Dar generația nouă, sacrilegă, țipă că mormântul deschis acum zece ani nu este destul de adânc și de bine zăvorit.

Numai mințile reci pentru cari nici un fenomen nu trebuie să rămână neexplicat, caută și acum cheia cu care să deslege problema. Căci pentru ei, Anatole France nu a meritat notorietatea prea gălăgioasă a timpului său, nici hula, de aceiaș calitate, a eroilor de azi. Și înțelepții ăștia, de mijloc și de toate soluțiile multumitoare, mai așteaptă o cotitură, în care le va răsări în față un Anatole France, real, pe măsura și gustul coclit al mediocrității.

Despre Gh. Bogdan Dulcă, istoric literar și critic de valoare, s'a scris, întru pomenire, și elogierea activității sale laborioase, în întreaga presă cu o căldură, pe care ar fi meritat-o și în cursul vieții. S'a subliniat pe drept cuvânt, munca migăloasă și de fanatic, cu care s'a angajat să rememoreze pentru contemporanii săi, reclamați de alte preocupări imediate, amănunte de omenească înțelegere a vieții celor cari au animat, în trecut, scrisul românesc. Aci, la noi, mai cu seamă, Gh. Bogdan Duică, se cere rechemat în misiunea sa de conferențiar, care ni-a dat câteva pagini inedite din adolescența lui Eminescu, trăită la Arad, cât și un capitol emoționant al vieții lui Ion Slavici, între Siria, Arad și Timișoara, și iar la Arad, până când a luat drumul spinos, în care avea să întâmpine alături de satisfacții, și amărăciunile unei atitudini în care credea în ciuda isto-

rici care se realiza altfel.

Nu știm dacă Bogdan Duică ar fi fost chemat să facă, și dânsul, critică literară în dauna muncii sale de laborator, ingrată și apreciată puțin. Este sigur doar, că față de larma pietii literare, opera lui vastă și rodnică, va rămâne, vreme îndelungată, ca o pildă de dragoste și de stăruință cu care vremurile de altădată, cu oamenii lor de valoare, se cer răscolite și însuflețite, întru folosul obște al viitorului.

O muncă de calitate, dăruiește orașului nostru una dintre publicațiile cele mai bine redactate, ce au apărut în Ardeal, dela Unire încoace. „Gazeta Antirevizionistă”, servind obiectivul programat în însuși titlu, prin staruința redactorului ei, aduce săptămânal, un material bogat, variat și cu totul inedit, întru luminarea drepturilor istorice românești pe aceste meleaguri. Documente vechi, toponimii, diplome, acte și hrisoave, demonstrează prezența elementului românesc dealungul veacurilor, în ținuturile de graniță, într'un număr covârșitor și în chip irefutabil. Polemici, cu ascuțisuri de lucidă argumentare, puneri la punct prompte, servesc cauza românească pe linia cealaltă, a discuțiilor cu organele de propagandă, de peste hotare.

Întreagă, această documentare este încadrată în coloanele numeroase ale publicației, de condeiul cu îndelungă experiență și disciplinată obiectivitate, al dlui Isaia Tolan, ale cărui însușiri publicistice se intrunesc aci, într'o realizare de merit în lupta ce avem de purtat cu agitația neastâmpărată, a vecinilor dela Tisa.

(t. v.)

Cărți primite:

„Nostalgii“ roman de C. Stere
„Duh de basm“ poeme de E. Gulian
„Dorina“ roman de L. Leoneanu
„Arsenic“ roman de Sergiu Dan
„O viață de om“ de N. Iorga
„Ziaristica“ de Emil Samoilă
„In sus“ poezi de I. Focșeneanu.

Reviste:

Revue de Transylvanie No. 2., Cluj
Provincia Literară No. 5, 6, 7. Sibiu
Prometeu No. 2, 3, Brașov
Gând Românesc, Cluj
Pagini Literare, Turda
Ramuri, Craiova
Familia, Oradea-Mare
Școala Vremii, Arad
Progres și Cultură, Tg. Mureș
Brașovul Literar, Brașov
Viața Basarabiei. Chișineu
Kimondom No. 21. Arad etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LEI 10.—

Lovrov & Co., Arad

